

**Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze**

Ústav světových dějin

**Bakalářská práce
Rakouská emigrace v Československu 1934 - 1939**

Vypracoval: Jiří Rys (Historie – evropská studia)

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.

Místo a rok odevzdání: Praha 2016

Prohlášení

Rakouská emigrace v Československu 1934 – 1939

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci s názvem „Rakouská emigrace v Československu 1934 – 1939“ vypracoval samostatně s použitím úplného výčtu citací informačních pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této práce.

V Praze dne:

Jiří Rys

Tímto bych rád poděkoval PhDr. Ondřeji Vojtěchovskému, Ph.D., za velmi obrovskou trpělivost při vedení práce a velké pochopení. Poděkování patří také vedoucímu Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Mgr. et Bc. Petru Dvořáčkovi a také Gerhardu Kainovi za rychlé odeslání jedné velmi potřebné knihy. Dále potom děkuji Martinu Hájkovi, Janu Kořistovi a pracovníkům Moravského zemského archivu a také Knihovny Bohumíra Šmerala. V neposlední řadě bych chtěl také poděkovat Karlu Kolářovi a mým kolegům z Historického kabinetu a též i rodině.

Anotace

Bakalářská práce "Rakouská emigrace v Československu 1934 – 1939" se zaměří na působení rakouské emigrace v Československu, zejména na levicové činitele politických stran (sociálně demokratické a komunistické). Bude zkoumat československou imigrační politiku vůči nim, jejich činnost, organizační základnu, životní podmínky, záměry do budoucna a případně i spory s přihlédnutím nálad domácího obyvatelstva, zde zejména z řad umělců a politických stran či zájmových sdružení.

Zkoumány budou materiály z Policejního ředitelství v Brně, dokumenty Ministerstva zahraničí a v neposlední řadě i záznamy četnických stanic, které dozorovaly tyto imigranty ve svých obvodech. Jako pramen bude využita také memoárová literatura.

Abstrakt

Bakalářská práce analyzuje působení rakouské emigrace v Československu v letech 1934 – 1939. Zkoumá jejich činnost a sleduje jejich pobyt. Snaží se ale také nastítnit náladu československé veřejnosti a postoj československých oficiálních míst.

Klíčová slova: Otto Bauer, sociální demokracie, Sociálně demokratická dělnická strana (SDAP), Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů (ALÖS), Ochranný svaz, Rakousko, emigrace.

Abstract

The thesis analyzes the effect of the Austrian emigration in Czechoslovakia between 1934 and 1939. It examines their activity and monitors their stay. But it tries to outline the Czechoslovak public mood and attitude of the Czechoslovak official authorities.

Keywords: Otto Bauer, Social Democracy, Social Democratic Labour Party (SDAP), Foreign Office of Austrian Social Democrats (ALÖS), Julius Deutsch, Schutzbund, Austria, emigration

Obsah

1.Úvod	7
2. Rakouská první republika	12
2.1. Od založení republiky	12
2.2. Červencové boje, poslední roky rakouské demokracie	14
3.Únorové boje a jejich ohlas v Československu	19
3.1.Únorové boje 1934.....	19
3.2. Československé Národní shromáždění.....	21
3.3. Ohlas v československé veřejnosti	26
4. Rakušané v ČSR.....	29
4.1. Schutzbündleři.....	29
4.2. Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů	39
5.Výklad únorových událostí roku 1934 v publikacích	47
5.1.Sociálně demokratická argumentace.....	47
5.2.Komunistická argumentace.....	49
6. Závěr	53
Literatura	55

1. Úvod

Problematika rakouské emigrace v Českoslovenku byla v minulých dobách reflektována a byla jí věnována poměrně dostatečná, byť ne zcela úplná a ucelená pozornost, která by vyústila v nějaké větším a informačně ucelenějším díle. Navíc bylo vždy věnováno daleko větší soustředění emigraci německé.

První práce na toto téma byly ideologicky poznamenané a to zejména v pozměňování skutečností nebo v jejich zatajování, aby tak komunisté mohli být prezentováni v lepším světle a také jako více úspěšnější než ve skutečnosti byli ohledně získání sympatií jak československé veřejnosti tak i rakouských emigrantů.

V roce 1956 byla napsána první vysokoškolská závěrečná práce na toto téma a to Jindrou Únarovou pod názvem „*K otázce únorového boje rakouského proletariátu v roce 1934*“. Výsledky tohoto bádání posléze publikovala ve sborníku „*Brno včera a dnes*“ pod názvem „*Rakouští revoluční bojovníci v Brně roku 1934*“.¹ Další taková studie je od Vladimíra Voldána, který přispěl do Sborníku Matice moravské s názvem „*Pomoc KSČ rakouskému proletariátu v roce 1934*“.² V roce 1975 to byla potom byla studie „*Boj rakouského proletariátu v roce 1934 a jeho ohlas v dělnickém hnutí v českých zemích (Podpora bojovníků z barikád na Moravě)*“ od Bedřicha Čerešňáka, která byla publikována ve Sborníku prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity „*Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis*“.³

První prací po roce 1989 je článek Zuzany Poláčkové ve slovenském Historickém časopise z roku 1992 s názvem „*Politická emigrácia z Rakúska do ČSR roku 1934 a transporty do ZSSR*“.⁴ Článek je velmi obsahově kvalitní, nelze se zde ale nepozastavit nad častým a zřejmě tudíž úmyslným označováním Československé republiky jako „*Česko – Slovenska*“.

Co se týče závěrečných prací v tomto období, vznikla v roce 1999 na brněnské Masarykově univerzitě velmi výborně zpracovaná diplomová práce Filipa Krčmy s názvem „*Rakouská emigrace dělníků v Brně*“, která je i doteď nejlepší ucelenější prací na téma pobytu

¹ ÚNAROVÁ, Jitka. Rakouští revoluční bojovníci v Brně roku 1934, in: Brno v minulosti a dnes, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna 6, Brno 1964, str. 39 – 56.

² VOLDÁN Vladimír. Pomoc KSČ rakouskému proletariátu v roce 1934 in: Sborník Matice moravské, r. 81, 1962, s. 52 – 72.

³ ČEREŠŇÁK Bedřich. Boj rakouského proletariátu v únoru 1934 a jeho ohlas v dělnickém hnutí v českých zemích (Podpora bojovníků z barikád na Moravě), in: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis C 21- 22, 1975, s. 53 – 66.

⁴ POLÁČKOVÁ, Zuzana. Politická emigrácia z Rakúska do ČSR roku 1934 a transporty do ZSSR, in: Historický časopis, 40, 5, 1992, s. 565 – 578.

rakouských uprchlíků zde v Československu.

Z roku 2009 je to potom magisterská práce Vojtěcha Stixe s názvem „*Rakouská emigrace v Brně 1934*“ taktéž z brněnské Masarykovy univerzity, která se chce dle autorových slov soustředit i na jiné oblasti než na samotné Brno. Byť je práce čtivá, nelze se nepozastavit zejména nad tvrzením, že celková statistika uprchlých Rakušanů neexistovala nebo se nedochovala. Přesný počet uvádí ve svých člancích jak Bohumil Čerešňák tak i Jindra Únarová s příslušným odkazem na prameny, navíc shodou okolností na tentýž fond (B40), který Stix zkoumal. Dochovala se i měsíční hlášení o počtu a oblasti pobytu jednotlivých rakouských uprchlíků. Nabízí se tudíž otázka, proč tyto články a i s odkazy, byť samozřejmě s potřebným odstupem, nevyužil. Při čtení práce zaujme také neznalost některých reálií a takřka žádné informace o činnosti rakouské emigrace třeba v letech 1935 a v letech pozdějších.

Též v roce 2009 se uskutečnila výstava „*Rakousko. Česká republika. Rozdělení – odloučení – spojení*“. Ta se konala na třech místech. V Rakousku to byla města Horn a Raabs an der Thaya, v České republice potom město Telč. Výstava se uskutečnila pod záštitou Kraje Vysočina a spolkové země Dolní Rakousko a k této příležitosti vznikl sborník, jenž plnil i funkci katalogu. Publikace pojednává o česko-rakouských vztazích v minulosti a jeden článek stručně pojednává o působení Zahraniční kanceláře rakouských socialistů v Brně.⁵

O rok dříve vychází i kniha Kateřiny Čapkové a Michala Frankla „*Nejisté útočiště. Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*“.⁶ Ač je práce primárně zaměřená spíše na německou emigraci tak je zde pojednáno i o emigraci rakouské.

Zdařile zpracovanou knihou je práce Davida Kraftha s názvem „*Exil z Rakouska a vztahy k Československu v letech 1934 – 1939*“⁷, která se soustřeďuje na rakouský exil i v jiných evropských zemích než jen v Československu. Velkým přínosem této práce je sestavení průběhu brněnské konference rakouských sociálních demokratů ve dnech 30. 12. 1934 – 1. 1. 1935.

Stěžejní prací pro zkoumání rakouské emigrace v Československu z německy psané literatury je kniha „*Opfer verloner Zeiten. Die Geschichte der Schutzbund – Emigration 1934*“ od Karla Stadlera, která vyšla v roce 1974 a k níž napsal předmluvu rakouský spolkový

⁵ EXENBERGER, Herbert – ROTH Stepan, Rakouská sociální demokracie v československém exilu – Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů v Brně v letech 1934 – 1938, In: KARNER Stephan, STEHLÍK Michal (eds.), Česko. Rakousko. Rozdělení, odloučení, spojení, Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy 2009, Schallaburg Kulturbetriebsges 2009, s. 82-87.

⁶ ČAPKOVÁ, Kateřina a FRANKL, Michal. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. 421 s. ISBN 978-80-7185-840-9.

⁷ KRAFT, David. *Exil z Rakouska a vztahy k Československu 1934 – 1945* 1. vyd. Praha: Pražská edice, 2009, 216 s. ISBN 978-80-86239-19-4.

kancléř Bruno Kreisky. Práce je ale napsána populární formou a postrádá tak poznámkový aparát. I přesto obsahuje v podstatě správné informace, byť ne vždy uvedené ve správných souvislostech.

Spolu s Inezem Kykalem se Stadler poté podílel i na sepsání osudu významného schutzbündlera Richarda Bernascheka pod názvem „*Richard Bernaschek. Odyssee eines Rebellen*“, která popisuje vskutku podivuhodnou cestu tohoto sociálně demokratického funkcionáře. Na rozdíl od předchozí Stadlerovy knihy zde je poznámkový aparát přítomen, byť poznámky jsou včleněny přímo v textu.

Velkým přínosem je obsáhlá a velmi dobře zpracovaná biografie Otto Bauera od Ernsta Hanische, která vyšla v roce 2011. Kniha v části zaměřené na pobyt Bauera v Československu zároveň podává přehled o situaci a postavení jím vybudované Zahraniční kanceláře rakouských sociálních demokratů (ALÖS).

Z pramenů je potřeba jednoznačně vyzdvihnout archiválie Moravského zemského archivu v Brně a to zejména fond B40 (Zemský úřad Brno), který obsahuje zprávy o pobytu a činnosti rakouských emigrantů zejména na jižní Moravě.

Velmi užitečnou pomůckou je také online archiv novin a časopisů (Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften) Rakouské státní knihovny. Lze na něm nalézt i noviny „Arbeiter-Zeitung“, vydávané ALÖSem.

Do pramenů je také zařazen protokol ze sjezdu československé sociální demokracie v Rakousku. Ten se uskutečnil v roce 1931 a může naznačit názorové rozpoležení členů této strany na sklonku rakouské demokracie.

Vůbec poprvé jsou k této problematice využity archivní materiály Archivu Poslanecké sněmovny ze zasedání jejího zahraničního výboru a i téhož výboru, tentokrát ovšem Senátu. I tyto archiválie jsou umístěny ve sněmovním archivu a můžou tak ukázat názorové rozpoležení členů těchto orgánů. Stenografické přepisy z prvorepublikových sněmovních jednání jsou oproti tomu dostupné na stránkách Poslanecké sněmovny. Stejná situace se týká i Senátu.

V anotaci práce jsem napsal, že „*zkoumány budou materiály z Policejního ředitelství v Brně, dokumenty Ministerstva zahraničí a v neposlední řadě i záznamy četnických stanic, které dozorovaly tyto imigranty ve svých obvodech.*“ Toto předsevzetí bylo až na archiválie Ministerstva zahraničí splněno. Vzhledem k povaze této práce je využití archivních pramenů dle mého názoru dostatečné a v případě potřeby se bádání spíše soustředilo do ostatních fondů Moravského zemského archivu nebo přímo do Národního archivu.

Dokumenty o činnosti Spolku pro podporu rakouských a německých uprchlíků, který

byl menší organizací zaměřenou na pomoc emigrantům, měl pod svojí správou archiv Muzea dějin dělnického hnutí Brněnska, které bylo ale zrušeno a archiválie přešly pod správu Moravského zemského muzea. V současné době se nacházejí ve skladu na zámku Moravec a jsou žel badatelsky nepřístupné.

Práce „*Rakouská emigrace v Československu 1934 – 1939*“ v sobě spojuje vysvětlení zániku demokracie v Rakousku a nastiňuje následnou působnost rakouských emigrantů v Československu, zejména sociálně demokratických funkcionářů a i řadových příslušníků Schuzbundu, ozbrojené složky této levicové strany, popřípadě dalších rakouských emigrantů.

Pro českého čtenáře jsou okolnosti zániku rakouské parlamentní demokracie s volnou soutěží politických stran a sdružení ve svobodných volbách méně známou záležitostí. I proto se druhá kapitola soustředí na velmi stručný nástin vzniku a fungování rakouské první politiky a sociální demokracie v ní. Stručný nástin poměrů v rakouské republice je důležité z toho důvodu, abychom mohli posoudit, zda únorové boje byly vskutku povstáním nebo spíše občanskou válkou. Zda emigrace předních funkcionářů sociálně demokratické strany a bojujících schutzbündlerů byla skutečně nutná a zda například nešlo jen o přehnané gesto s politickým kalkulem v pozadí.

Část třetí se zaměřuje již na únorové boje v roce 1934 bezprostřední reakce československého tisku, veskrze v majetku politických stran, a také rozprava v obou komorách Národního shromáždění, tzn. jak v Poslanecké sněmovně tak i v Senátu a v jejich zahraničních výborech.

Čtvrtá kapitola se už zabývá samotným pobytem rakouských emigrantů v Československu. Co se týče emigrace samotné, sleduje hned dvě roviny. Jednak emigraci a pobyt bojujících schutzbündlerů a na druhé straně působení ALÖSu v Brně pod vedením Otto Bauera, kterému pomáhaly další vyšší funkcionáři rakouské sociální demokracie, kterým se podařilo uprchnout nebo pak už jen třeba odjet za hranice.

Část pátá se soustřeďuje zejména na hodnotící publicistiku vzniknuvší v únorových dnech roku 1934 nebo krátce po nich a která vznikla na území Československa a nebo do češtiny byla přeložena. Uprchlí vůdcové sociálně demokratické strany měli tendenci se bránit z různých nařčení a obhajovat své kroky. Zato komunisté měli situaci daleko lehčí. Mohli takřka volně kritizovat sociální demokracii za zcela zpackaný ozbrojený odpor a za jejich smířlivé a nerozhodné kroky směrem k rakouským vládám pod vedením křesťanských sociálů. Jednou věcí, kterou ale museli vysvětlovat oni, byla ta skutečnost, že rakouská komunistická strana byla i po více než 15 letech stále velmi málo početná a do událostí tak nemohla svým vlivem zasáhnout a musela tak participovat na akcích pod vedením sociálních

demokratů.

Tato bakalářská práce se zabývá zejména otázkou, zda emigrace členů sociálně demokratické strany byla opravdu nutná kvůli vnitropolitickým poměrům a zda zde nebyla možnost se do Rakouska vrátit, popřípadě tam opět politicky působit. Práce zkoumá také hledisko přístupu československé vlády a jejího zahraničního výboru. Rakouská otázka byla velmi citlivou záležitostí a tato skutečnost se projevila i v názorech členů zahraničního výboru jak Poslanecké sněmovny tak zahraničního výboru Senátu, kteří četně reagovali na únorové události roku 1934 a na další zahraničně politický přístup Československa.

Další otázkou, kterou se práce zabývá, je problematika samotné působnosti rakouských emigrantů a perspektiva jejich další existence. Zda emigranti mohli na československém území pracovat, jak k nim bylo přistupována ze strany státních úřadů a zda se objevili alternativy co se týče azylu v jiných zemích, které s Rakouskem nesousedily.

V neposlední řadě je zde také nastíněn ideologický zápas o interpretaci rakouských událostí mezi československými sociálními demokraty a komunisty. Práce se tak zabývá i tímto aspektem a snaží se zodpovědět otázku, do jaké míry se komunistům dařilo získávat rakouské emigranty na svoji stranu. Tento spor je součástí výzkumu o vnitropolitické debatě o rakouských událostech, o příčině povstání – občanské války a o postavení Rakouska jako státu.

Tato bakalářská práce se snaží i zodpovědět otázku, jakou perspektivu měla rakouská emigrace na území Československa. Měli rakouští emigranti perspektivu se vrátit? Počítala s nimi československá zahraniční politika jako s nějakým činitelem, který by mohla využít? Nebo byli spíše trpěni a tolerováni jako spíš oběti rakouské občanské války, kterým se má nějakým, byť menším způsobem pomoci? Jaký manévrovací prostor měli uprchlí vyšší funkcionáři rakouské sociální demokracie pod vedením Otto Bauera zde v Československu? A jakou měli vztahy se svými spolustraníky v Rakousku, kteří se rozhodli pokračovat v ilegalitě? A konečně jaké měli vztahy s uprchlími schutzbündlery nacházející se také jako oni v Československu? A přecházeli sociálně demokratičtí schutzbündleři na komunistické pozice? A pokud ano, v jaké míře?

2. Rakouská první republika

2.1. Od založení republiky

Stát, jenž nikdo nechtěl. Takto přesně se dá označit rakouská první republika. Jaksi charakteristické je pro ni to, že během její existence od listopadu 1918 do začátku února 1934 zemřelo 217 lidí a 642 lidí utrpělo těžká zranění díky násilí mezi zneprátelenými politickými tábory. Spolkový kancléř Seipel se dokonce v roce 1924 stal terčem neúspěšného atentátu.⁸ Tato republika byla v tomto ohledu vsutku jakýmsi unikátem mezi demokratickými státy.

V dubnu 1931 je tato nechtěnost rakouského státu zmíněna i na VI. sjezdu Československé sociální demokracie v Rakousku. Poslanec dolnorakouského zemského sněmu Alois Vavroušek si stěžuje, že *„bude tomu brzy 13 roků, co tento stát, a sice ne z vůle svého obyvatelstva, ale dokonce proti jeho vůli, stal se samostatným státem. Ale této suverenity dovede si v Rakousku málo kdo vážit. To, co se u nás dělá, je čirá negace tohoto státu. Všichni bez rozdílu si prostě jeho existence nepřejí a nejraději by byli, aby v nějaké formě, ať již z jakékoliv, splynul s některým ze svých sousedů. A tak vidíme, že vedle stále propagandy pro „Anschluss an Deutschland“ vyplynou co chvíli na povrch nějaké jiné snahy a nové plány. Jednou je to úsilí o vytvoření nějakého nového Rakouska – Uherska, i když jen třeba v kapesním formátě, a byli jsme svědky různých námluv u maďarských grófů, četli jsme o cestách do Budapešti, za Zitou do Bruselu, a slyšeli o různých vyjednáváních v tomto směru“.*⁹

Rakouští politici v prvních měsících po konci první světové války nejprve chtěli uskutečnit spojení s Německem a od února 1919 dokonce i probíhala jednání v tomto duchu. Nakonec ale podpis mírové smlouvy z 10. září 1919 v St. Germain-en-Laye tento záměr zcela znemožnil. Rakousko se tak dostalo do situace, kdy muselo být samostatné a hledat navíc svoji úplně novou identitu jako poměrně územně malá středoevropská republika po zaniklé monarchii, která v minulosti mnohdy velmi významně promlouvala do dění na evropském kontinentu. Nový stát ztrátu svého postavení nesl velmi těžce a proto se v prvních měsících své existence snažil získat nějakou formou zpět alespoň hospodářskou hegemonii (když už ne politickou) nad nově vzešlými státy z Rakousko – Uherska. Tyto snahy byly ale z jejich strany nicméně zcela odmítnuty.

Politický systém rakouské první republiky ovládly dvě velké politické strany. Sociální

⁸ VEBER, Václav et al. Dějiny Rakouska, str. 486.

⁹ Protokol VI. sjezdu Československé sociální demokracie v Rakousku, s. 51.

demokracie neboli *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs* (SDAPÖ) vznikla v roce 1874 po svém sjezdu v Neudörflu. Stálejší podobu získala ale až po svém sjezdu v Hainfeldu na přelomu let 1888/1889. Křesťanskosociální strana (*Christlichsozial Partei* – CSP) vznikla v roce 1893 a jejím zakladatelem byl vlivný starosta Vídně Carl Lueger.

První volby do Národní rady konané v únoru 1919 vyhrála sociální demokracie pod vedením Karla Rennera, nicméně byla nucena vytvořit koaliční vládu s křesťanskými sociály a vznikla takzvaná velká koalice¹⁰. Kancléřem se stal Renner, ministrem války Julius Deutsch, ministrem zahraničních věcí de facto sám zakladatel strany Victor Adler¹¹ a budoucí starosta Vídně Karl Seitz prozatímní hlavou státu. Tehdy také v těchto volbách česká menšina získala svůj vůbec největší vliv v celém Rakousku. I když se vinou špatné rakouské hospodářské situace počet Čechů v této zemi tenčil, přesto se této komunitě podařilo získat mandát v Národní radě skrz samostatnou a spojenou kandidátní listinu českých stran, jež obdržela dohromady celkem 2,3 %, tj. 67 514 hlasů.¹² Poslancem se stal redaktor Dělnických listů František Dvořák.¹³

Další volby, jež se konaly o rok a půl později už *Christlichsoziale Partei* vyhrála a získala i post spolkového kancléře, jež v jejích rukou zůstal až do roku 1934, kdy se strana včlenila do *Väterlandische Front* (Vlastenecké fronty) a začal být vytvářen stát tzv. stavovského typu s klerofašistickými tendencemi.

Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs se ale i přes vítězství křesťanských sociálů stala velmi silnou opoziční stranou, jejíž volební zisky se vždy pohybovaly okolo čtyřicetiprocentní hranice. Zaujala tak v politickém systému opravdu velmi silné postavení, byť opoziční. Na taktiku v této pozici panovaly dva odlišné názory. První proud reprezentovaný Karlem Rennerem, usiloval o spolupráci s křesťanskými sociály, což se uskutečnilo zejména v zemských vládách. Taktika strany dle jejího vůdce Otty Bauera byla ale ta, že v rozmezí několika let získají nadpoloviční většinu a možnost tak zcela samostatně vládnout. Tato myšlenka byla ve Vídni realitou. Sociální demokracie zde ve všech komunálních volbách (1919, 1923, 1927, 1932) získala při velmi vysoké volební účasti nadpoloviční většinu hlasů. Na základě těchto výsledků se sociální demokraté domnívali, že takovouto dominanci získají i jinde.

Vídeň je velmi specifickým místem jak pro Rakousko tak i pro rakouskou sociální

¹⁰ Obecně tak nazýváno spojenectví dvou zcela jasně nejsilnějších stran.

¹¹ Po jeho brzké smrti ho v této funkci nahradil Otto Bauer.

¹² přístupné zde:

https://web.archive.org/web/20120227160449/http://www.wahlen.cc/downloads/wahlen/A/NR/Nationalratswahl_Hauptergebnisse_1919-1930.pdf, přístupné ke dni 21.4.2016

¹³ SOUKUP, František A., c.d., s. 96.

demokracii samotnou. Ihned po komunálních volbách v roce 1919 se totiž zde moci chopili sociální demokraté, kteří na radnici zůstali až do svého sesazení a to nikoliv ovšem volbami, ale vládním nařízením. Prvním poválečným starostou Vídně se stal Jakob Reumann, jenž stabilizoval městské finance a položil základy programu výstavby sociálních bytů. Dalšími hlavními osobnostmi vídeňských socialistů byli starosta a v minulosti i první spolkový prezident Karl Seitz, radní pro finance Hugo Breitner a lékař Julius Tandler, jenž se nejvíce zasadil o program bytové výstavby. Celkově bylo za vlády sociálních demokratů postaveno 43 000 bytů.¹⁴ Ty vznikly v rámci obrovských obytných bloků, jako byly např. Goethe-Hof, Karl-Marx Hof, George-Washington Hof, Reimann-Hof a Indiannerhof.

Další parlamentní volby v roce 1927 opět vyhrála *Christlichsozial Partei*, ale musela se tentokrát spojit s Velkoněmci a se sdružením bohatších zemědělců Landbundem.

2.2. Červencové boje, poslední roky rakouské demokracie

Dne 30. ledna 1927 se v Schattendorfu, ve spolkové zemi Burgenland poblíž hranic s Maďarskem, konala slavnost sociálně demokratického Schutzbundu. Tato paramilitární organizace byla založena v roce 1923 jako odpověď na vznik a působení pravicových heimwehrovských ozbrojených svazků. Na průvod bylo vystřeleno a byl zabit nezaměstnaný Matthias Csmarits a devítiletý Josef Grössing. Dne 14. července porota rozhodnutím devět ku třem osvobodila střelce, u nichž konstatovala, že jednali v sebeobraně.¹⁵ Několik závodů vyhlásilo následující den stávkou a do ulic vyšlo množství protestujících. Sociální demokraté povolali svůj Schutzbund, ale spíše na uklidnění davu. Justiční palác a redakce listu Reichspost ale byly přesto vypáleny.

Celková bilance večera dne 15. července 1927 byla 84 mrtvých a přes 500 zraněných. Čtyři mrtví z toho byli policisté.¹⁶ Československo a Maďarsko kvůli tomuto incidentu dokonce aktivizovalo svá vojska na hranicích.¹⁷

Po těchto bouřlivých dnech se Schutzbund po své V. říšské konferenci ve Vídni ve dnech 15. – 16. října výrazně zmilitarizoval a plně podřídil stranickému vedení. Už nikdy se neměl tento ozbrojený útvar spontánně projevit.¹⁸ Následovalo také zpřísnění pro výběr. Příslušníkem se mohl stát jen člen SDAP a to až po dvouletém členství.¹⁹

¹⁴ Dělnická osvěta, roč. 1934, str. 38.

¹⁵ VEBER, Václav et al., Dějiny Rakouska, str. 488.

¹⁶ ANDICS, Hellmut, Der Staat, den keiner wollte: Österreich von der Gründung der Republik bis zur Moskauer Deklaration, s. 145.

¹⁷ tamtéž, s. 145.

¹⁸ BERCHTOLD Klaus: Verfassungsgeschichte der Republik Österreich, Band 1: 1918 – 1933, str. 474.

¹⁹ REISBERG Arnold, Februar 1934: Hintergründe und Folgen., s. 126.

Velkou potíží pro finance rakouské republiky znamenal pád banky Österreichische Creditanstalt, protože rakouský stát za ni ručil. Státní rozpočet byl tak zatížen navíc o jednu miliardu šilinků.²⁰ Na začátku podzimu roku 1931 byl dokonce i proveden pokus o ozbrojený převrat, tzv. Pfrimerův puč. Právník Walter Pfrimer, jemuž podléhal Heimwehr ve Štýrsku, se nedávno stal i celostátním vedoucím tohoto polovojského sdružení a to po knížeti Starhembergovi. Datum bylo smloueno koncem srpna a jako den úderu byla stanovena neděle 13. září. Začalo zatýkání a obsazování důležitých budov. Nicméně zemští vedoucí tohoto svazku se povstání odmítli účastnit a Pfrimer musel následně z Rakouska utéct. Pro další vývoj bylo nesmírně důležité, že i přes tuto událost Heimwehr vyšel z této situace takřka nepošramocen a udržel si své postavení a také kupodivu i výzbroj.²¹

Velký ohlas také vzbudila encyklika papeže Pia XI. *Quaresimo anno*²², v níž 15. června 1931 papež vyzval k překonání třídní společnosti, potření socialismu a zavedení stavovského systému. Na katolické Rakousko měla velmi výrazný vliv. O tom, kam bude „nové“ Rakousko směřovat, nemělo být pochyb. Už totiž po dvou letech kardinál Pacelli a rakouský spolkový kancléř Engelbert Dollfuß, jenž byl doprovázen svým ministrem spravedlnosti Kurtem Schuschniggem, uzavřeli konkordát mezi Vatikánem a Rakouskem.²³

Rakouská sociální demokracie byla přesto i v této době velmi silná. V parlamentních volbách dosahovala vysokého procenta voličské podpory, měla vysoký počet členů a také odborově organizovaných členů.²⁴

Zajímavým dokumentem, který nám dává nahlédnout do posledních let rakouské demokracie a zároveň do života české sociálně demokratické komunity je Protokol VI. sjezdu Československé sociální demokracie v Rakousku, jenž se konal 11. – 12. dubna 1931 ve Vídni za účasti celkem 133 delegátů. Jako host se sjezdu zúčastnil za československou sociální demokracii šéfredaktor Práva lidu a místopředseda Poslanecké sněmovny Národního

²⁰ JEŘÁBEK Martin, *Konec demokracie v Rakousku*, s. 63.

²¹ VEBER, Václav et al., c.d., s. 511 – 512.

²² česky Čtyřicátého roku, k 40. výročí vydání encykliky *Rerum novarum*

²³ plné znění konkordátu v češtině je k dispozici v: *Zahraniční politika 1934*, s. 365 – 372.

²⁴ článek Bohumila Čerešňáka, jenž vyšel v roce 1975 ve Sborníku prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity uvádí několik čísel o tehdejší rakouské sociální demokracii. Zmiňuje 698 181 členů strany, 737 277 členů odborů, 1 517 251 voličů a jen 7% hlasů chybějící k nadpoloviční většině v parlamentu. Je jen velká škoda, že tato tvrzení nejsou citována a ani přiřazena k nějakému časovému období. Nejlépe jdou díky dobovým volebním statistikám, jenž jsou nyní umístěny na webu rakouského ministerstva vnitra, přezkoumat uvedené údaje ohledně voleb. 1 517 251 hlasů sociální demokraté nikdy nedostali, autor se zde mýlí. Nejbliže je ovšem k tomuto číslu výsledek z voleb z roku 1930, kdy *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs* získala 1 517 146 hlasů. Nicméně oněch chybějících 7% k nadpoloviční většině je nutno vztáhnout k volbám o tři roky dříve. Dále ohledně členstva Otto Bauer ve své brožuře „*Der Aufstand der österreichischen Arbeiter*“ uvádí 600 000 členů, byť v rámci zaokrouhlených údajů, jenž měly vykreslit silné postavení sociální demokracie. Z těchto zjištění lze tedy vyvodit, že údaje uvedené Čerešňákem můžeme považovat určitě za alespoň rámcově relevantní, byť ne zcela přesné.

shromáždění Jiří Stivín, dále potom senátor František Zimák a za rakouské socialisty poslanec Národní rady Johann Pölzer. Předseda sjezdu Čeněk Sahánek si vzal úvodní slovo, během něhož hodnotil současnou politickou situaci. Tento sjezdu se měl dle něho odehrávat „v mimořádně vážné době, v době vrcholné hospodářské krise, generálního útoku průmyslníků na dělnické mzdy a generálního útoku křesťansko – sociální vlády na sociálně – politické vymoženosti dělnictva“. Odsoudil též „pokusy křesťansko – sociální vlády za cenu nezbytné reformy manželského práva konkordátem upevniti církevní moc ve státě a zklerikalisování školy. Z uvedeného vidno, že jako před dvěma roky i tentokráte koná se náš sjezd ve znamení příprav k novým těžkým bojům.“²⁵ Zejména poslední věta se ukázala doslova prorockou. O to ale méně bylo předvídaté tvrzení, že poslední volby do Národní rady (*Nationalrat*) „zasadily rakouským fašistům smrtící ránu. Dokázaly, že demokracie v Rakousku pevně zakotvila, že zde není půda pro fašistické experimenty“.²⁶

V závěrečném referátu Alois Vavroušek kromě jiného kritizoval i Sovětský svaz, který se chce stát nezávislým na ostatních státech v oblasti výroby, přičemž ale zavíní možnost ztráty zaměstnání a výdělku mnoha evropským dělníkům.²⁷

Nástup kancléře Engelberta Dolfusse v roce 1932 byl pro Rakousko vskutku zlomovým momentem, i když tomu tak zpočátku takřka vůbec nic nenasvědčovalo. Navíc byl chápán jen jako kancléř na přechodnou dobu.²⁸ Volby se nezadržitelně blížily a u *Christlichsoziale Partei* šlo očekávat velmi těžké ztráty jak hlasů tak i mandátů, neschopných ji hrát vedoucí roli. Tu by musela přenechat sociálním demokratům, kteří by tyto volby vyhráli. Maličký Dolfuss, nazývaný na italské frontě v první světové válce svými spolubojovníky „Dolli“,²⁹ Vídeňáky posléze jako „Millimetternich“,³⁰ se narodil 4. října 1892 v Dolních Rakousích jako syn rolníka a stal se později doktorem práv. I přesto se ale profiloval jako agrární expert a v roce 1931 se stal ministrem zemědělství a lesů ve vládě Otto Endera.

Byť by se Dolfuss i případně jen chtěl se dohodnout se sociální demokracií, z italské strany mu bylo při veškeré příležitosti kladeno na zřetel zničení rakouské levice. Pro klíčovou podporu Mussoliniho Itálie Dolfuss tak nesměl se sociální demokracií spolupracovat, pokud by nechtěl ztratit zahraničně – politickou přízeň mocného souseda, která zároveň sloužila jako hráz proti nacistickým ambicím a také Heimwehru, jenž se na fašistickou Itálii orientoval.

²⁵ Protokol VI. sjezdu čs. sociální demokracie v Rakousku, str. 4.

²⁶ Protokol VI. sjezdu Československé sociální demokracie v Rakousku, str. 5.

²⁷ tamtéž, s. 47.

²⁸ JERÁBEK, Martin. c.d., s. 73.

²⁹ tamtéž, s. 70.

³⁰ ERENBURG, Ilja. Občanská válka v Rakousku, s. 11.

Navíc proti spojenectví se sociální demokracií hovoří také to, že by křesťanští sociálové byli bezpochyby spojencem slabším a že by si sociální demokraté po jistém čase bezpochyby vynutili revizi, například prostřednictvím nových voleb. Dolfuss se ocitl vskutku v nezáviděníhodné situaci.

Pro lepší představu v jakých až potížích se Dollfuss ocitl, si můžeme vzít za příklad situaci v Dolním Rakousku. Tato spolková země byla pod vedením hejtmana z křesťansko – sociální strany, která v zemských volbách v roce 1927 získala nadpoloviční většinu hlasů a 38 mandátů z 60 možných. K tomuto výsledku jim pomohlo zejména spojenectví s velkoněmci. O pět let později ale byla povolební situace naprosto jiná. Křesťanští sociálové ztratili sto tisíc hlasů a 10 mandátů, kdežto nacisté si o sto tisíc hlasů a o 8 mandátů polepšili. Rozhodně nelze tvrdit, že by všichni voliči křesťanských sociálů přešli k nacistům, ale většina tak bezpochyby učinila. Nacisté bezpochyby získali i část bývalých voličů sociální demokracie, ale to byla menšina. Sociální demokraté zaznamenali pouze mírné ztráty. Pohoršili si jen o 30 000 hlasů a o 1 mandát. Velkoněmci nyní kandidovali samostatně a získali 18 427 hlasů, celkově 2,3%. Komunisté obdrželi 1,1% všech odevzdaných hlasů, přičemž jich získali takřka o 5 000 více než posledně.³¹ Hrozba pro křesťanské sociály zde byla více než zřetelná. Díky vzestupu rakouských nacistů jim hrozily velmi velké volební ztráty i v celonárodních volbách, což by stranu mohlo velmi výrazně zmarginalizovat a učinit neschopnou sestavit vládu v dosavadní linii spolupráce s menšími stranami, tj. s velkoněmci, Landbundem a Heimatblockem.

Zlomovým momentem bylo zasedání Národní rady 4. března 1933, na níž se projednávaly záležitosti ohledně stávků železničářů. Poněvadž síly vlády a opozice byly velmi vyrovnané a předsedající nemohli hlasovat, rezignoval tedy Karel Renner na svoji funkci, aby mohl posílit hlasy sociálně demokratických poslanců. Totéž ale, pravděpodobně ze stejného důvodu, poté učinili i další prezidenti Národní rady a to křesťanský sociál Rudolf Ramek a velkoněmec Sepp Straffner. Zasedání tak neměl kdo ukončit a ani napříště kdo svolat.

Tato na první pohled patová situace ale šla velmi jednoduše vyřešit. Prezident Wilhelm Miklas měl totiž pravomoc nefunkční Národní radu rozpustit a vyhlásit volby nové. Po vyřazení parlamentu (*Selbstausschaltung des Parlaments*) se dle Otto Bauera někteří čelní představitelé sešli přímo s Dolfusem a jednali s ním o dohodě a to konkrétně o reformě ústavy a o změnu jednacího řádu. Ač přislíbil pozdější vyjednávání o těchto věcech tak své slovo nedodržel a odmítal i jiné vyjednavče. Tuto bariéru se údajně pokoušeli zlomit ti, kteří seděli společně s křesťanskými sociály v zemských vládách. Dolfuss přesto jakékoliv

³¹ dostupné zde: http://www.landtag-noe.at/images/personen_ausschuesse/1921.pdf, přístupné ke dni 15.5.2016.

zprostředkování odmítal. Sociální demokraté i nadále nabízeli jistou dohodu, byť by to byly ústupky již státu organizovaném na stavovském principu. Strana měla nabízet povolení mimořádných pravomocí vládě po dobu dvou let, v níž by hlavní pravomoci byly soustředěny v užším sněmovním výboru pod kontrolou ústavního soudu. Za to bylo žádáno obnovení shromažďovacího práva a v omezené míře svobody tisku. O zprostředkování měli sociální demokraté žádat dokonce i katolickou církev skrze Svaz náboženských socialistů.³²

Dolfussovi se do ruky dostala obrovská šance. Národní rada byla vskutku sama vyřazena ze své práce a funkce schvalovacího orgánu, spolkový prezident nemínil v této věci cokoli dělat a navíc byl „objeven“ zmocňovací zákon z roku 1917, který umožňoval vládě vydávat nouzová opatření. Dolfuss tak začal vládnout zcela bez parlamentu a začal vyřazovat z legality svoji politickou konkurenci.

Dne 26. května 1933 byla zakázána Komunistická strana Rakouska, přičemž její bojová složka jménem Arbeiterwehr byla zrušena již dříve. Ozbrojená formace sociálních demokratů Schutzbund se úředně rozpouští poslední květnový den. V červnu se ruší též i strana rakouských nacistů.

Ve dnech 14. – 16. října 1933 se konal poslední sjezd rakouské sociální demokracie za účasti 500 delegátů a zahraničních hostů Leona Bluma a Ěmila Vanterveldeho. Kancléř Dolfuss se ale vydat povolení k jeho konání velmi zdráhal. Učinil tak až na poslední chvíli.³³ Na sjezdu se střetly dvě frakce. Pravici reprezentoval Oskar Helmer a Karel Renner, levici odborový předák Johann Schorsch.³⁴ Nakonec na jednání došlo ke kompromisu a byly stanoveny podmínky, za kterých se sociální demokracie dá do boje. Tento krok nebyl moc prozíravý z toho důvodu, že Dollfuss tak předem věděl, co vše si může vůči *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs* dovolit.

Co se týče zahraniční politiky, byl na Dollfusse činěn velký nátlak. Sám se setkává ve dnech 19. – 20. srpna v lázních Riccione s Mussolinim, který mu velmi důrazně radí energicky uspořádat vnitropolitické poměry v Rakousku a to co nejvíce dle italského vzoru.

³² BAUER Otto, *Der Aufstand der österreichischer Arbeiter, Seine Ursachen und seine Wirkungen*, s. 11 – 14.

³³ VEBER, Václav et al., c.d., str. 517.

³⁴ JEŘÁBEK, Martin. c.d., s. 112.

3. Únorové boje a jejich ohlas v Československu

3.1. Únorové boje 1934

Začátek bojů nastal v Linzi. Dne 12. února se v 7h policisté dorazili do dvora hotelu Schiff na prohlídku prostor tohoto zdejšího sídla sociální demokracie. Během jejich příjezdu se tamní zemský tajemník Richard Bernaschek ještě snažil předpokládáné střetnutí sil odvrátit a telefonicky intervenuje u křesťanskosociálního zemského hejtmána Josefa Schlegela. Ten přislíbí, že se situací bude zabývat. Poté Bernaschek ještě stihne zatelefonovat na smluvené číslo a sdělit nutnost vyhlášení generální stávký. Po vniku policistů je hned zatčen. V zadní části budovy se ale 38 schutzbündlerů zabarikádovalo a policisté si museli vyžádat vojenskou posilu. Ve čtvrt na dvanáct se obránci po vyčerpání veškerých zásob munice vzdali.³⁵

Na devátou hodinu ranní byla kvůli této události svolána schůze vedení sociální demokracie a to do bytu sestry Julia Deutsche. Do svého vídeňského ústředí nemohli, poněvadž bylo již 8. února obsazeno a strana do něj neměla přístup. Na schůzi o jeden hlas prošlo vyhlášení generální stávký a mobilizace Republikánského ochranného svazu. Zástupce zemského hejtmána pro Dolní Rakousy Oskar Helmer ale žádal jednání, které mu bylo i přes přijaté usnesení dovoleno. Helmer se tudíž se svým přítelem a členem dolnorakouské zemské vlády Heinrichem Schneidmadlem odebrá za Josefem Rethnerem a předkládá mu svůj návrh. Dle něj měla být vytvořena nová vláda a to přímo s Rethnerem v čele a s Karlem Rennerem v pozici vicekancléře. Rethner tuto nabídku odmítl, ale přislíbil situaci projednat s Dollfusem. A ten, jako všechny nabídky ze strany sociální demokracie, odmítl.

I když se může zdát, že všichni křesťanští sociálové souhlasili s nastalým bojem, nebylo tomu tak. Několik křesťanskosociálních poslanců se totiž za vedení badenského starosty Kollmanna dostavilo za Dolfusem a žádali odstranění vrchních činitelů Heimwehru Starhemberga a Feye.³⁶

Signálem mělo být vypnutí elektrického proudu, což se nakonec krátce před polednem podařilo.³⁷ Spolkového kancléře Dollfuse výpadek zastihl na mši ve Svatoštěpánském domu, když už předtím byl informován o lineckém incidentu. I přesto skončila organizace generální stávký naprostým neúspěchem.

Ze strany vlády byl urychleně zalarmován Freiwilliges Schutzkorps, který se skládal z

³⁵ REISBERG, Arnold, c.d., s. 4 – 6.

³⁶ Právo lidu, 13.2.1934, s. 2.

³⁷ WALTERSKIRCHEN, Gudula. Engelbert Dollfuss, s. 196.

Heimwehru, z Osterreichische Sturmsharen a Freiheitsbundu. Odpoledne bylo vyhlášeno stanné právo a obsazeno vídeňské vnitřní město (Inner Stadt), ve kterém sídlily vládní budovy. Redakce listu Arbeiter Zeitung a sekretariát strany byl obsazen po dvanácté hodině vojskem, které před tímto domovním blokem rozestavilo i kulometry.

Tentýž den byla ministerskou radou zakázána sociálně demokratická strana a zakázáno bylo také nošení jejich odznaků a případné vytvoření další sociálně demokratické strany. Zrušeny byly také samosprávné orgány města Vídně a to vídeňský zemský sněm. Vládním komisařem byl jmenován ministr Schmitz.

Hlavní potíží pro sociální demokraty bylo předchozí zatýkání velitelů Schutzbundu, čímž byla narušena akčnost tohoto uskupení. Velitelé leckdy jako jediní měli klíče od skladišť zbraní a mnohdy jen oni sami znali jejich umístění. Akceschopnost Schutzbundu sice byla nalomena, ale pořád byl velmi významnou silou.

Sociální demokraté vytvořili šestičlenné bojové vedení pro koordinaci bojových akcí. Členy byli Otto Bauer, Julius Deutsch, tajemník Schutzbundu Karl Heinz, odborový tajemník Schorsch, vídeňský obecní rada Hans Pokorny a členka předsednictva strany Rosa Jechmannová, která přijímala zprávy z jednotlivých bojišť. Jejich štáb ale působil již v obsazené oblasti a navíc spojení s mnohými skupinami ani neměl. Na mnohých místech bylo více bojovníků než zbraní, např. na Landstrasse.³⁸

Tvrdé boje zuřily ve vídeňském Ottakringu, přičemž jiná městská část Simmering byl jednu dobu takřka celý v rukou Schutzbundu, vládní síly zde byly v nesnázích. Obráncům Karl-Marx-Hofu se dokonce podařilo zajmout policisty a odrazit útok 250 příslušníků vládních sil.³⁹ Nicméně zejména kvůli defenzivní taktice bojujících schutzbündlerů a možnosti vlády si přivolat posily z ostatních spolkových zemí, byli sociální demokraté poraženi. Poslední výstřely se ozvaly 17. února.⁴⁰

Po bojujících schutzbündlerech zůstalo celkem 34 kulometů, 1000 pušek a 40 000 nábojů, jenž pocházely ještě z časů převratu z roku 1918.⁴¹

Počet zadržených činil 2300 osob.⁴² Celkově zemřelo dle oficiálních čísel během těchto bojů 137 schutzbündlerů a 105 příslušníků vládních sil či jejich podporovatelů.⁴³ Tyto počty ale mohou být zdaleko vyšší.

Devatenáctého února byl jeden z vrcholných velitelů Schutzbundu Koloman Wallisch

³⁸ REISBERG, Arnold, c.d., s. 25.

³⁹ REISBERG, Arnold, c.d., s. 27.

⁴⁰ VEBER, Václav. c.d., s.520.

⁴¹ Neue Freie Presse, 16.2.1934, s. 1.

⁴² Neue Freie Presse, 16.2.1934, s. 1.

⁴³ ANDICS, Hellmut, s.199.

popraven.⁴⁴ Wallisch se předtím se svou skupinou, která původně čítala okolo 100 bojovníků a časem stále řídla díky dezercím, chtěl probjovat až do Jugoslávie.

3.2. Československé Národní shromáždění

V pořadí 315. schůze sněmovny dne 15. února 1934 byla první po ustavení nové vlády, opět s Janem Malypetrem v čele, nyní ovšem bez národních demokratů, kteří ukončili své vládní angažmá. Zde podal podle jednacího řádu komunistický poslanec Josef Štětka návrh, aby se na schůzi dostavil samotný předseda vlády a podal vládní stanovisko k rakouským událostem. To bylo ale poslanci zamítnuto.

Po ukončení plenární sněmovní schůze zasedal zahraniční výbor, na kterém sociálně demokratický poslanec Mareš přednesl stanovisko československé sociálně demokratické strany k událostem v Rakousku. Zmínil dlouholeté vztahy s touto zemí a zájem na Rakousku i z hlediska hospodářského. Z hlediska politického ho označil za klíčové pro československou samostatnost, poukazující přitom na československou pomoc při potížích tohoto státu. Za hlavního viníka označil „*násilnický fašism*“ dvou sousední států (tj. Německa a Itálie), který navedl rakouské fašisty k útoku na sociální demokracii. Členy této strany přitom vylíčil jako obránce práva a ty, kteří vždy nabízeli ruku ke smíru pro uchránění rakouské nezávislosti a demokracie. Odsoudil také údajné zprávy o střelení do rakouských vojáků z české školy Komenského ve Vídni jako snahu svést pozornost obyvatelstva do protičeských nálad.

Po Marešovi si vzal slovo národní socialista Hrušovský, který vyjádřil podporu povstalým rakouským dělníkům s poukazem na to, že tyto události v sousední zemi nelze přejít bez jakékoliv odezvy z československé strany.

Další řečník, tentokrát komunistický poslanec Stern, měl výklad delší a již v poněkud ostřejším tonu. Shrnul dění s kritikou sociální demokracie v obecné vyústění, že Rakousko musí být sovětské. Pro současnou situaci uvedl povinnost pomoci rakouským bojovníkům, kteří jsou nyní v Československu. Z hlediska mezinárodně – politické situace ovšem zdůraznil, že rakouský proletariát si musí pomoci sám.⁴⁵ Dále mluvil o přípravě intervence, kterou prý československá buržoazie připravuje. Nezapomněl také použít termín „sociálfašismu“. V jeho rozmluvě ho přerušil sociálně demokratický poslanec a zároveň starosta Moravské Ostravy Jan Prokeš, který poukázal na to, že vůdcové sociální demokracie

⁴⁴ tamtéž, str. 248

⁴⁵ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, NAD č.38, PS III., krabice 107, Stenografický protokol z jednání zahraničního výboru Poslanecké sněmovny NS RČS.

přeci rakouské dělníky nenechali bez vedení. Na závěr své řeči komunista Stern naznačil, že by rakouští dělníci měli případně bojovat i proti dle jeho slov buržoazní československé intervenci, která v žádném případě nebude v jejich zájmu.

Po doporučení obchodní a plavební smlouvy s bulharským královstvím směrem k Národnímu shromáždění se jednání opět vrátilo k rakouským událostem. O výklad byl požádán náměstek nepřítomného ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše, Kamil Krofta. Ten hned v úvodu svého vystoupení zdůraznil, že nelze zasahovat do vnitřních poměrů cizího státu, tzn. byť i jen třeba kritizovat rakouskou vládu za její opatření. Možnost intervence zcela odmítl. V případě intervence státu cizího uvedl, že by vláda podala protest na patřičných místech odvolávaje se na Ženevský protokol z roku 1922 a jen ten by mohl být základem pro nějakou akci. Zvěsti o chystaném zásahu Itálie a Maďarska označil za nepravděpodobné.

Národně socialistický poslanec Hrušovský upozorňoval, že zde mohlo dojít k porušení vojenských klausulí St. Germainského míru vzhledem co se týče „*povolených zbraní a kvality zbraní, i rozměrů, jednotlivých kalibrů děl*“. Zároveň také podotkl směrem k poslanci Sternovi, že „*rakouský robotník sáhl k branné síle tehdy, když mu byl hlasovací lístek uloupen.*“

Německý sociální demokrat Schäfer se během svého vystoupení krátce pohádal s komunistou Sternem, jenž v diskusi Schäferovi připomněl, že Mussolini byl přeci také původně sociální demokrat tak jako všichni ostatní fašističtí vůdci.⁴⁶

O den později na 316. schůzi sněmovny poslanec Schäfer vyslovil uznání bojovníkům proti vládě a velkou lítost nad zničením zhmotnělých výsledků komunální politiky vídeňské sociálně demokratické většiny v radě města v podobě rozsáhlé bytové výstavby. V řeči vyzdvihl solidární přístup českých sociálních demokratů a národních socialistů. Dobrých slov ale naprosto vůbec neměl vůči komunistům, které obvinil z nepřipustného vystupování na veřejším jednání zahraničního výboru, vystupování v tisku a také obecně za celý rozkol v dělnickém hnutí, který učinili, když se oddělili od sociální demokracie. „*Co dnes sklízejí fašisti v Německu a austrofašisti v Rakousku, to jim bylo umožněno, k tomu byla přípravná práce pro buržoasii a zpátečnictví vykonána nesmyslnou politikou bolševiků.*“⁴⁷

Velmi tvrdá a útočná řeč zazněla od Klementa Gottwalda. Jeho a ostatně i celou komunistickou stranu rakouské události zaktivizovaly v kritice vlády a ostatních „buržoazních“ stran. Projev poslance Gottwalda byl několik přerušován národně socialistickým místopředsedou sněmovny Emilem Špatným pro překročení řečnické lhůty,

⁴⁶ Jmenovat lze také vůdce britských fašistů Oswalda Mosleyho, který byl v minulosti členem Labour Party.

⁴⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/316schuz/s316004.htm>, přístupné ke dni 15.5.1934.

přičemž ale Gottwald tato napomenutí zcela ignoroval a byl proto špatným vyloučen ze sněmovního jednání.

Významným vystoupením k rakouským událostem bylo vyjádření ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše, jenž pronesl po svém návratu ze zahraničí dne 21. března jak v zahraničním výboru Poslanecké sněmovny tak i v zahraničním výboru Senátu. Šlo zejména o zahraničně-politické souvislosti. Ministr zahraničí Beneš již předem během svého pobytu v Londýně a v Paříži ujišťoval státníky o naprosté československé zdrženlivosti v rakouské věci.

Benešovo exposé začíná konstatováním, že rakouské události je nutno vidět ve světle měnící se zahraniční situace. Napětí francouzsko-italské povolilo, kdežto zase naopak vzniklo mezi Německem a Itálií. Ohledně Rakouska nastínil tři řešení, která se v minulosti objevovala nebo stále objevují.

Řešení německé spočívající v připojení Rakouska k Německu bylo hned zavrženo a je ostatně zakázáno i v mírové smlouvě. Ohledně tzv. řešení italského připomněl snahy Itálie o celní unii s Rakouskem, která byla navržena při návštěvě spolkového kancléře Seipela v Itálii ze strany italského ministra zahraničních věcí Schanzera.

Řešení středoevropské spočívající v kontrole Rakouska středoevropskými státy, sdruženými v jakési federaci, nastiňuje jako nejlépe vhodné, ale nejhůře proveditelné. Beneš připomíná, že v roce 1921 po prosbě rakouského spolkového kancléře Schobera Československo po kratších konzultacích s Francií a s Velkou Británií poskytlo Rakousku půjčku půl miliardy Kč, které si nicméně muselo od Velké Británie vypůjčit. Vzpomíná také, že Československo hrálo roli zprostředkovatele ve sporu Maďarska a Rakouska o Burgenland. Za základ rakouské politiky také bere tzv. Ženevský protokol jakožto řešení středoevropského problému. Za jistý zvrát považuje pokus Schobera a Curtiuse o celní unii Rakouska a Německa, který ovšem byl zamítnut Radou Společnosti národů a haagským mezinárodním soudem. Konference v Lausanne 15. července 1932 přijala dohodu mezi Anglií, Francií, Itálií a Německem, díky níž Rakousko obdrželo Rakousko další půjčku výslovně na základě Ženevského protokolu. Nicméně ale zejména francouzská vláda vážala svojí účast též na československé účasti, jenž se nakonec i přes politické a hospodářsko-finanční problémy uskutečnila.

Nejdůležitější věcí je nyní nedopustit anšlus Rakouska, přičemž věří, že tyto tendence budou vždy odsouzeny tak jak tomu bylo v případě o „*hospodářský anšlus*“ v roce 1931. Evropské státy zareagovaly tehdy energicky a Beneš doufá, že tak budou činit i nadále. Sumarizuje, že proti myšlence včlenění Rakouska do Německa je ostře jak Francie, Velká

Británie, tak i Itálie a Československo zaujímá tytéž pozice. Beneš se domnívá, že „by z politického a hospodářského tlaku, kterým by velké Německo působilo pak na celou střední a jihovýchodní Evropu, nastalo v Evropě tak ohromné napětí, že by to mohlo vésti ke konfliktu. Žádné úvahy, žádné uklidňování, žádné argumenty nepomohou, všichni interesovaní se tak na věc dívají, tak ji cítí a dle toho reagují. Konstatuji prostě fakta.“

Beneš vyslovil též domněnku, že uskutečnění anšlusu je velmi nepravděpodobné ze strany rakouské NSDAP, přičemž záhy poukázal na obrovský zájem Itálie o tuto oblast. Při jeho větším důrazu zde by ovšem „odpor Francie, Německa a států Malé dohody by se tu nedal dlouho přemáhat.“

Pro možnost obnovení habsburské monarchie (zde počítá se spojením Rakouska a Maďarska opět do jednoho celku) připomínal, že by její opětovný vznik působil hospodářské těžkosti, poněvadž by tento nový útvar ztratil Československo a Jugoslávie pro hospodářskou spolupráci.

V závěru svého vystoupení Beneš opět zdůraznil potřebu samostatného Rakouska jako stěžejního bodu československé zahraniční politiky. Pro ty, kteří toto stanovisko pokládali za nedostatečné, sdělil, „že je třeba státům dunajským dáti především klid, aby se samy nerušeně mohly novým poměrům přizpůsobovat a nový středoevropský systém poněmáhlu vytvářet. Tohoto klidu jim dosud poskytnuto nebylo. Zaklínění Rakouska do podunajské hospodářské spolupráce dá se provést jen v určité řadě let od chvíle, kdy se nerušeně začne provádět a kdy nebude stále a stále mocenskými zákroky rušeno.“⁴⁸

Beneš tak novou vnitropolitickou podobu Rakouska vzal na vědomí a možnost intervence zcela odmítl. Rakouští emigranti zde nebyli zmíněni a pro jednání se brali spíše jako oběti občanské války než jako osoby, s kterými by československá zahraniční politika mohla nějakým způsobem kalkulovat.

V Senátu tuto otázku otevřel komunist Vítězslav Mikulíček. Senátorům připomněl, že nástupy autoritativnější pravice šly spatřit ve velmi krátké minulosti v zemích jako Itálie, Polsko, Jugoslávie, Bulharsko, Rumunsko a Německo, přičemž hned poukázal na to, že politika rakouské sociální demokracie k takovému konci vedla s poukazem na první roky v republice, na události v roce 1927 a na nástup Dolfusse a postupné oklešťování rakouské demokracie. Obzvláště odsoudil Bauerovy snahy o domluvu s Dolfusem, byť i v rámci stavovského státu. Jeho kritika postihla i československé sociální demokraty a zároveň na vládní místa. „Předstírají solidaritu s rakouským proletariátem.....ale zakazují schůze,

⁴⁸ Archiv PS P ČR, NAD č.38, PS III., 107, Stenografický protokol z jednání zahraničního výboru Poslanecké sněmovny NS RČS ze dne 21.3.1934.

svolané za účelem demonstrace skutečné solidarity, rozhánějí policajty solidární demonstrace dělníků, konference atd., konfiskují všechny zprávy o projevech revoluční solidarity čsl. dělnictva s rakouským proletariátem. Říkají, že přejí rakouským dělníkům vítězství, ale u nás konfiskují hesla, která vydává komunistická strana Rakouska, hesla svržení kapitalistického panství a zřízení sovětského Rakouska, tedy hesla, která jedině ukazují rakouskému proletariátu cestu k vítězství.....Takovými šarlatány, takovými jezuity k obhájení demokracie jste vy, pánové, v řadách německé i české soc. demokracie“.

Během jeho řeči se předsednictví schůze ujal sociální demokrat František Soukup a po skončení volal Mikulíčka za údajně urážlivé výroky „*k pořádku*“.

Po něm si vzal slovo sociální demokrat Jan Filipínský, jenž jménem klubů českých a německých sociálních demokratů přednesl prohlášení, v němž označil rakouské události za zvěrstva odsuzujícíe přitom první dvě vykonané popravy za následného vyhlášení stanného práva. Na rozdíl od kritiky z řad komunistů vyzdvihl úsilí rakouské sociální demokracie o dohodu s křesťanskými sociály a to na důkaz toho, že socialisté vskutku nebyli agresorem a bránili se pak jen v době přímého útoku vlády. Pokud komunisté kritizovali neničení komunikací jako např. mostů, železnic a jiného majetku pro účel povstání, Filipínský v prohlášení ocenil tu skutečnost, že i během hladu bojujících schutzbündlerů nebyl v celém Rakousku vypleněn ani jediný obchod s potravinami.⁴⁹

Tak jako v zahraničním výboru Poslanecké sněmovny tak i v senátním zahraničním výboru také 21. března pronesl ministr zahraničních věcí Edvard Beneš své pojednání o rakouských událostech. I po měsíci od únorových bojů ale tato otázka byla pro senátory velmi ožehavá. Senátor Krejčí řekl, že „*pan ministr mluvil o Rakousku jako o zcela nevinné a abstraktní politické jednotce, ale my máme o Rakousku dnes obraz valně změněný, když jsme ještě v Rakousku viděli obraz s Vídeňáky, s jejich písničkami a letošním vínem. Ale dnes vidíme na tom obraze krvavé skvrny a stopy zločinného násilí a proto nemůžeme mluvit o Rakousku tak klidně, jako by to byla jen takás-jakás jednotka v kombinacích dnešní mezinárodní diplomacie. Je třeba se zastaviti nad tím, co se ve Vídni dělo. Musí se to týkati nejen strany, za níž mám čest mluvit, nýbrž každého demokraticky a humánně cítícího člověka. Tam byla potupena lidskost uprostřed samé Evropy, ne někde na periferii, na Balkáně nebo v tom barbarském Rusku.....*“ Zde se ozval výkřik komunistického senátora Mikulíčka, načež Krejčí poznamenal, že to „*myslel jen v uvozkách*“. Dále ve své řeči zdůraznil, že v Rakousku byla zlikvidována politická strana, která má v československé vládě čtyři ministry a že rakouská sociální demokracie i přes svůj marxismus reprezentovala vskutku západní

⁴⁹ http://www.senat.cz/informace/z_historie/tisky/3vo/stena/251schuz/S251003.htm, přístupné ke dni 20.4.2016

demokratickou politickou stranu.⁵⁰

3.3. Ohlas v československé veřejnosti

V novinách vedle reportáží o samotném průběhu bojů bylo možné také nacházet celkové hodnocení politiky rakouské sociální demokracie. Veskrze se dospívá k závěru, že tento vývoj byl předvídatelný, přičemž se vyzdvihuje odvaha bojujících, kteří dokázali vzdorovat odzbrojeným složkám státu a i pravicových sdružení po několik dní.

Kritiku na měkkost sociální demokracie provedli nejen komunisté, ale i dokonce tisk národních socialistů. *„Věčné ustupování, váhavost, zmeškání vlaku revoluce. Bezradnost vůdců, nedostatek strategie, zrada zaopatřených. Takový je chronologický vývoj událostí. V tom smyslu bohužel sociální demokracie vídeňská podobá se příliš soudruhům v Berlíně. A jen smrt odhodlaných a jejich velikost ve ztraceném boji zachránila čest praporu, který mohl být potupen teprve ve chvíli, kdy byl vyrván na barikádách z rukou padlých.“*⁵¹

Deník Národní politika považuje za velkou chybu, že strana donutila předsedu Říšské rady dr. Karla Rennera k rezignaci. Co se týče bojů, vyjádřili se tyto noviny tak, že ozbrojený odpor rakouských socialistů *„odlišil ji k jejímu prospěchu od říšskoněmecké sociální demokracie, která nedokázala nic jiného, než že utekla.“*⁵²

Právo lidu již skoro od začátku kritizovalo zprávy o povstání z rakouských vládních míst, které ho označovaly již za předem zlomené. Na pět dní v Rakousku byly zakázány dokonce i noviny československé provenience. Také si stěžovalo nad *„rakouskými sprostotami“*, tedy zprávami Československé tiskové kanceláře z rakouského vládního zdroje, který dle Práva lidu byl *„nějaký Rakušák – možná jeden z těch, kteří před lety stejně sprostě nadávali legionářům, vůdcům naší revoluce a celému českému národu.“* Pro názorný příklad je uvedena jedna pasáž. O závěrech bojů se onen zdroj vyjadřuje v tom smyslu, že *„jde už pouze o vypuzení rudých zločinců z posledních hnízd“*.⁵³

Právo lidu věnovalo rakouským událostem značnou pozornost a dávalo také prostor pro různá prohlášení a rezoluce. Otištěna tak rezoluce Svazu sociálně demokratického studentstva. *„Jsme solidární s vaším revolučním bojem proti fašismu. Vytrvejte až do konečného vítězství.“*⁵⁴ Mezi dalšími rezolucemi, vycházejícím k událostem v Rakousku bylo možno najít i tu od Ženské ligy pro mír a svobodu v republice Československé, jenž byla

⁵⁰ Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, nesignováno, Stenografický protokol z jednání zahraničního výboru Senátu NS RČS ze dne 21.3.1934.

⁵¹ A-Zet, 22.2.1934, č. 37, s. 2.

⁵² Národní politika, 15.2.1934, s. 1

⁵³ Večerník Práva lidu, 14.2.1934, s.5.

⁵⁴ Právo lidu, 14.2.1934.

odbočkou Mezinárodní ligy v Ženevě.⁵⁵ Své prohlášení zveřejnil také pražský župní výbor Československé sociálně demokratické mládeže.⁵⁶

Polemika v tisku v některých případech pokračovala i v pozdějších měsících. List „Národní osvobození“ např. kritizuje postup českých úřadů, které chtějí co nejvíce zjišťovat totožnost žadatelů o emigrantský status. Noviny „Večer“ na tuto výtku hned odpovídají. *„Náš stát není žádný holubník a divíme se opravdu „Národnímu osvobození“, že může útočiti na bezpečnostní orgány našeho státu, které konají svou povinnost a osvědčují bdělost v dobách velmi těžkých.....“*⁵⁷

Nedílnou součástí reakcí československé na rakouský vnitropolitický vývoj byly také schůze politických stran a to zejména sociální demokracie. V Brně se tak 13. února sešla schůze, kde promluvili přední funkcionáři československé sociální demokracie Bohuslav Ečer a Antonín Hampl. O den později se v Praze uskutečnilo shromáždění sociální demokracie Velké Prahy, na kterém promluvil Antonín Hampl, František Soukup a i přímý účastník bojů Arnošt Paul.⁵⁸

V Hodoníně se pár dní po rakouských bojích sešla veřejná schůze československé sociální demokracie za účasti asi 1000 osob. Poslanec Václav Jaša vyzval k pomoci uprchlíkům a konstatoval, že v Rakousku je teď *„permanentní revoluce“*, která skončí až odstraněním Engelberta Dollfusse. Člen zemského zastupitelstva Tomáš Korvas řekl, že pokud by zdejší dělnictvo chtělo přijít na pomoc bojujícím, *„jistě by tak učinilo, ani hranice by mu v tom nebyly překážkou“*. Pro tento výrok byl úředním dohledem napomenut. Ke slovu se chtěli také přítomní komunisté, ale pro obavy ze zneužití svého vystoupení je předsednictvo schůze ke slovu nepustilo. Komunisté tak za zpěvu internacionály odešli. Na schůzi byla poté přijata rezoluce a i zbylí účastníci se rozešli.⁵⁹

Veřejná schůze sociálních demokratů proběhla také v Blansku a to 4. března 1934 v Dělnickém domě za účasti asi 1000 osob. Slova se ujal sociální demokrat Bohuslav Ečer. Zkritizoval distribuci letáků místního krajského vedení KSČ⁶⁰, které říkají, že nikdo z vůdců rakouské sociální demokracie v bojích nezemřel. Na příkladu Kolomana Wallische a dalších Ečer poukazuje na neoprávněnost tohoto tvrzení. Ostatní prchali až po boji a uvedl za komunisty příklad Lenina, Trockého a maďarského Bély Kuna, kteří si také takto počínali.

⁵⁵ Večerník Práva lidu, 14.2.1934, s.5.

⁵⁶ Právo lidu, 15.2.1934.

⁵⁷ Večer, 19.9.1934.

⁵⁸ Právo lidu, 15.2.1934.

⁵⁹ MZA, B40, 213, xxxx, zpráva okresního úřadu v Hodoníně ze dne 19.2.1934.

⁶⁰ Zde byl Ečer v delikátní situaci, protože v roce 1921 samotnou Komunistickou stranu Československu spoluzakládal a v počátcích byl její přední osobností.

Nezapomněl také připomenout, že během bojů v Rakousku bylo stříleno z houfnic na obytné bloky, i když z nich vlály kusy bílých látek.

Ohledně článku Národních listů, kde se kritizovala přítomnost emigrace a byla zde výzva na jejich vydání rakouským úřadům poukázal na to, že bělogvardějská emigrace z Ruska Národním listům ale zřejmě přítom nevdává. Z tisku zkritizoval také agrární Venkov, který napsal, že zde je také potřeba osob jako Dollfuss, Fey a Starhemberg. Ohledně rakouských emigrantů zdůraznil, že je nutné je přijmout a postarat se o ně. Ečer měl také na rozdíl od Edvarda Beneše velké starosti co se týče mezinárodního vývoje, poněvadž únorovými událostmi v Rakousku je dle něho ohrožena samotná existence Československé republiky, když přátelsky naladěno není Polsko, Maďarsko a Německo a v Rakousku je hrozba převzetí moci nacisty. Pro domácí poměry zdůraznil nutnost volby T. G. Masaryka na další funkční období do úřadu prezidenta republiky, přičemž na tuto výzvu zazněl dlouho trávající potlesk.

Po něm obdržel slovo zástupce KSČ Bohumil Novotný, který rakouské sociálně demokratické vůdce obvinil ze zrady, poněvadž utekli a sociální demokracie tak zde opět jako v Německu prohrála. Protože během svého projevu byl přerušován výkřiky přítomných typu „ven s ním“ a „vyhod'te ho“, bylo mu po 10 minutách slovo odebráno.

Ečerova reakce byla ostrá. Členové KSČ jsou dle něho „zakuklení fašističtí agitátoři“, s kterými není možná žádná jednotná fronta. Účastníci této schůze poté zpívali píseň „*Náš prapor nade trůny vlaje*“ a za svolání „*At' žije rudá Vídeň*“ schůze skončila.⁶¹

Největšími schůzemi, které reagovaly na rakouské události byla veřejná schůze v Brně 15. února za účasti 1500 lidí a ve stejném dni i v Krnově za účasti 1400 lidí. Zcela největším shromážděním na Moravě byla veřejná schůze v Moravské Ostravě za účasti 3000 osob.⁶²

⁶¹ MZA, B40, 213, 9222/34, zpráva okresního úřadu v Boskovicích ze dne 7.3.1934.

⁶² MZA, B40, 288, 15665/38, soupis schůzí konaných v reakci na rakouské události.

4. Rakušané v ČSR

4.1. Schutzbündleři

Rakouským uprchlíkům bylo nejprve poskytnuto útočiště v ubytovně spolku Studentský domov v Merhautově ulici a byla jim i zapůjčena polní kuchyně, ve které si sami připravovali jídlo. Mezitím se pro ně vyklízeli místnosti ve skladišti konzumního družstva „Vzájemnost – Včela“ v Židenicích. Od začátku zde byla tendence držet uprchlíky v kolektivech pro lepší kontrolu, registraci a zřejmě i též distribuci pomoci.

Pro zajištění organizační stránky péče vznikl komitét, který řídil ředitel již zmíněného družstva Václav Kovanda, za československou sociální demokracii zde byl zastoupen její župní tajemník František Tymeš a advokát Bohuslav Ečer, za sociální demokracii německou to byl též župní tajemník Matthias Wellan, dále potom Edmund Pipal a David Hochmann. Původně se odhadovalo, že rakouští emigranti v Československé republice zůstanou jen do doby zrušení stanného práva v Rakousku, i když by už sekretariát v Brně zůstal.

Pro uprchlé schutzbündlery z Rakouska vzniklo na území Československé republiky hned několik táborů. A to na Zbraslavi, ve Stodůlkách, v severních Čechách potom v Žatci, ve středních Čechách v Kutné Hoře a Choceradech, na jihu Čech ve Stodu, v Nýrsku a ve Volarech. Na Moravě to byly potom tábory v Brně, ve Znojmě, v Mikulově a v Hodoníně. Na Slovensku vznikly tábory tři a to v Bratislavě, v Trnavě a v Žilině.

Komitét pro rakouské uprchlíky dne 6. března 1934 registroval celkem 254 uprchlíků. Nejvíce jich bylo v Brně, kde nacházelo 162 emigrantů, dále potom 37 ve Znojmě, 16 ve Šternberku, 14 v Praze a 14 na Slovensku. Šest uprchlíků si našlo bydlení u příbuzných a pěti emigrantům byla péče odepřena. Odmítání byli ostatně všichni uprchlíci, kteří „jen“ v Rakousku ztratili zaměstnání. Emigranti obdrželi od komitétu legitimace a to kvůli tomu, že se mnozí lidé za uprchlíky vydávali a žádali tak o podporu.⁶³

Všichni v Brně pobývající uprchlíci byli stravováni ve společné kuchyni. Ráno dostávali bílou kávu a 20 dkg chleba, v poledne polévku, 20 dkg hovězího masa, příkrm a 25 dkg chleba, večer buď gulášovou polévku nebo kaši, uzeniny, apod. a k tomu 25 dkg chleba. Lékařskou péči o uprchlíky převzal dobrovolně a bezplatně dr. Weigel.⁶⁴

Policejní složky věnovaly rakouským emigrantům značnou pozornost. Před ubikacemi

⁶³ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia zemského úřadu v Brně ze dne 15.3.1934.

⁶⁴ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 12.3.1934.

byla vždy umístěna hlídka a byly v nich i denně prováděny kontroly.⁶⁵

Největším shromaždištěm uprchlíků v Brně byl fotbalový stadion, který patřil cvičební organizaci československých sociálních demokratů, Dělnické tělovýchovné jednotě. Nacházelo se zde až 300 osob. Organizace tábora byla po vojenském způsobu, velitelem byl Heinz Roscher, zástupcem Karel Stern.⁶⁶ Organizace tábora byla po vojenském způsobu. Nikdo např. nemohl opustit tábor po deváté hodině večerní.⁶⁷

Rakouští emigranti byli v Brně rozděleni do několika skupin. První tři skupiny při celkovém počtu 113 osob byly ubytovány na fotbalovém stadionu, čtvrtá skupina s pátou v počtu 59 uprchlíků byla ubytována v Pražské ulici, šestá o 21 uprchlících pak bydlela v noclehárně v Merhautově ulici. V noclehárně v Křídlovské ulici bylo 23 osob. V soukromých bytech potom bydlelo 26 emigrantů.⁶⁸

Brněnští komunisté si na pomoci rakouským emigrantům chtěli vytvořit politický kredit. V novinách „Dělnická rovnost“ byly nepravdivé zprávy o zajištěných patronátech pro uprchlíky.⁶⁹ Největší komunistickou hmotnou pomocí bylo předání finančního obnosu ve výši 10 000 Kč pro obyvatele tábora na zdejším stadionu. Prostředky pocházely od senátora Nedvěda z KSČ.⁷⁰

Komité pro podporu rakouských uprchlíků obdržel 9. dubna dopis ze sovětského vyslanectví, v němž tamní vláda souhlasí s odjezdem asi 300 uprchlíků do Sovětského svazu.⁷¹ Ve dnech 15. – 16. dubna proto proběhla na stadionu DTJ návštěva tří sovětských diplomatů z Prahy, kteří prováděli výběr vhodných osob pro azyl v Sovětském svazu. Vícekonzul Valentin Veršinín se sám obyvatelů tábora ptal na jejich účast v únorových bojích v Rakousku a na jejich vztah k Sovětskému svazu. Tato návštěva mohla povzbudit bývalé bojující schutzbündlery zde a i posléze jinde v tom, aby se začali přiklánět buď upřímně nebo zdánlivě směrem ke komunistické ideologii, poněvadž jim mohla v tomto případě poskytnout zázemí a záruku slušné, případně alespoň nějaké existence v podobě azylu.

Sovětské diplomaty doprovázel jako zástupce Zahraniční kanceláře rakouských sociálních demokratů Karl Heinz, který několikrát ohledně tohoto problému jednal u sovětské obchodní mise a byl navíc jako jediný přijatelný pro sovětské diplomaty z řad vůdců rakouské emigrace. Vybrání pro odjezd byli zejména kvalifikovaní dělníci.⁷²

⁶⁵ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 27.3.1934.

⁶⁶ ÚNAROVÁ, Jitka. Rakouští revoluční bojovníci v Brně roku 1934, in: Brno včera a dnes, r. 1956, s. 49.

⁶⁷ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 27.3.1934.

⁶⁸ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 4.4.1934.

⁶⁹ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 14.4.1934.

⁷⁰ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 24.4.1934.

⁷¹ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 10.4.1934.

⁷² MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva policejního ředitelství v Brně ze dne 17.4.1934.

Při přípravě prvního transportu rakouských uprchlíků se objevil sporný bod ohledně cestovních dokladů. Vlak měl jet přes území Polska a polské úřady odmítaly možnost, že by pro tento účel měli mít Rakušané hromadný cestovní pas. Nicméně při možnosti vydání pasu každému uprchlíkovi, tzn. vydání okolo 300 pasů zase vyvolávalo obavy z jejich možného zneužití.⁷³ Brněnské policejní ředitelství nakonec i přes původní námitky z polské strany mohlo 20. dubna hromadný cestovní pas vystavit.⁷⁴

Odjezd transportu byl stanoven na 23. dubna. Před odjezdem se s odjíždějícími přijelo do Brna rozloučit přes 100 jejich rodinných příslušníků. Transport čítal celkem 308 rakouských emigrantů. Mezi nimi bylo 187 uprchlíků umístěných v Brně, 55 ze Zbraslavi, 48 z Chocerad a 18 ze Šternberka. Průvod emigrantů oblečených do modrých košil na nádraží vedl sám vedoucí Komitétu pro podporu rakouských uprchlíků Václav Kovanda a bývalý poslanec rakouské Národní rady Eduard Reismann. Dvakrát a to německy i česky zazpívali internacionálu a i píseň s refrémem proti Dollfusovi, přičemž byli dohlížejícím úředníkem napomenuti a průvod ve zpěvu ustal. Před nádražím byl již přítomen poslanec Josef Juran a senátorka Marie Stejskalová s velkým počtem komunistických přívrženců a jiných přihlížejících. Přímo na nádraží byli ale vpuštěni jen emigranti a jejich příbuzní. Při projevu své nevole byla senátorka Stejskalová zadržena a po krátké době propuštěna. Poslanec Juran se zase pokoušel zahájit projev, ale nebyla mu věnována dostatečná pozornost. Po odjezdu vlaku se pokusil o totéž, ale byl zadržen. Zatčeno bylo také dalších 7 lidí pro „*různé výroky a zejména povzbuzování k demonstracím*“. Mezi výroky zde patřilo například „*At' žije sovětské Rusko, es lebe Sowjetunion*“.

Transport byl součástí rychlíku do Moravské Ostravy. Komunisté a i sociální demokraté se snažili dostat na jednotlivé zastávky pokud možno co nejvíce svých stoupenců. Ve Svinově a v Hrušově se objevil ale jen malý počet přihlížejících. V Novém Bohumíně projíždějící rakouské emigranty zdravilo asi 30 lidí, přičemž vlak po minutové zastávce pokračoval do Petrovic, kde žádní přihlížející již nebyli. Na příjezd vlaku čekalo na nádraží v Moravské Ostravě – Přívoze celkem 1000 lidí, většinou československých a německých sociálních demokratů. Opodál postávalo 80 – 100 komunistů, mezi nimiž byl poslanec Augustin Kliment. Z jejich strany byl učiněn pokus o předání rudé vlajky s našitým srpem a kladivem a s nápisem „*Proletariát Ostravska – rakouským hrdinům*“. Tomu však bylo ze strany policie zabráněno jejím zabavením. Přijíždějící byli pozdravováni výkřiky „*Pryč s fašismem*“, „*At' žije sociální demokracie*“, přičemž rakouští emigranti jim odpovídali

⁷³ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 17.4.1934.

⁷⁴ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 24.4.1934.

„*Freiheit*“, „*Rot Front*“ a zadní vagony dokonce provolávaly „*Es lebe die Sowiet Union*“.

Během odjezdu schutzbündleři při zařatých pěstích zpívali internacionálu, načež přihlížející taktéž začali pěsti na odpověď tomuto proletářskému pozdravu. Po odjezdu vlaku a rozchodu přihlížejících se komunisté pokusili na sebe za provolávání hesel „*Pryč s fašismem*“, „*At' žije komunismus*“ a „*At' žije světová revoluce, at' žije Sovětský svaz*“ strhnout pozornost. Rozhazovány byly také jejich letáky. Za toto byli dva komunisté zadrženi.⁷⁵

Ještě tentýž den přijel do Brna sovětský diplomat Alexandrovskij, který jednal o podmínkách dalšího transportu.⁷⁶

V Choceradech bylo pro rakouské uprchlíky vyklizeno místní sanatorium a 95 uprchlíků se 17. března vydalo na cestu do tohoto nového shromaždiště. Již za čtyři dny ale zde propukl spor. Organizace táborového života byla po vojenském způsobu s velkými omezeními a to např. omezení vycházek na dobu jen od 18h do 21h a zákaz vstupu do hospod. Zákaz vstupu do hospod ovšem neplatil pro táborové vůdce. Za jejich nepřítomnosti prohledali obyvatelé osobní věci nyní již bývalého odboráře Hanse Moučky, kterého podezřívali z držby a neoprávněného nakládání 4000 šilinků organizačních peněz. Při prohlídce našli ale jen 400 šilinků. Při dotazu o původu peněz odvětil, že to jsou jeho soukromé prostředky a peníze organizace má uložené ve Vídni. Po upozornění velitele tábora Schabera zde přišli i dva četníci, kteří obyvatele tábora žádali o disciplínu. Ti, kteří se zúčastnili prohlídky soukromých věcí, byly z tábora vyloučeni. Na protest proti tomuto kroku tábor opustilo dalších 9 lidí, kteří se odebrali do Kladna.⁷⁷

ALÖS do tohoto tábora zorganizoval 27. dubna odjezd 57 uprchlíků z Brna. Předtím pro nedisciplované chování a vyvolávání sporů byli z tábora vyloučeni Franz Fuchs, Jaroslav Brezik, Viktor Landgraf a Fridrich Hegmala. Ostatní nicméně žádali, aby i tito 4 lidé s nimi odjeli. Po zamítnutí této výzvy většina odmítla do Chocerad vůbec odcestovat. Z tábora byli proto vyloučeni všichni protestující. Do Chocerad nakonec odcestovalo jen zbylých 13 uprchlíků. V době odchodu vyloučených už před táborem čekali činovníci KSČ, kteří je zavedli do svého sekretariátu, kde byli rozděleni a ubytováni po komunisticky smýšlejících rodinách. Brněnský tábor byl tak vyklizen, byla zde už jen dohlížecí služba.⁷⁸ Definitivně byl ale zrušen 29. května.⁷⁹ Výše popsany konflikt měl posléze dohru. Presidium Ministerstva vnitra poslalo příslušným úřadům příkaz, aby čtyři problémové emigranty, kteří stáli u vzniku

⁷⁵ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia policejního ředitelství v Moravské Ostravě ze dne 24.4.1934.

⁷⁶ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 24.4.1934.

⁷⁷ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 27.3.1934.

⁷⁸ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 28.4.1934.

⁷⁹ VOLDÁN, Vladimír. Pomoc KSČ rakouskému proletariátu v roce 1934, in: Sborník Matice moravské, r. 81, 1962, s. 63.

celého sporu a také ti, kteří se jich zastali a byli přesvědčení komunisté, byli z území Československé republiky vyhoštěni, nikoliv ovšem do Rakouska. Ostatní, kteří se odmítli podrobit cestě do Chocerad, měli být pečlivě sledováni.⁸⁰

Ve Znojmě byli uprchlíci ubytováni v turistické noclehárně. Ke konci března 1934 jich zde pobývalo celkem 35 emigrantů.⁸¹ Další tábor pro rakouské uprchlíky ve Znojmě se nacházel v bývalém vojenském objektu ve Střelecké ulici. Ke konci roku 1934 se uvažovalo o zrušení znojemského tábora s tím, že sympatizanti s komunisty z něj měli být vyloučeni, přičemž ostatní měli být odesláni do Brna a do tábora ve Šternberku.⁸² Ke konci února 1935 se zde nacházelo 53 obyvatel, z čehož bylo 18 komunistického smýšlení. Tito emigranti byli jedni z nejaktivnějších v dopravování tiskovin do Rakouska. I přesto ale místní policejní komisařství ohodnotilo tuto činnost za nezávadnou.⁸³

Několik dní po odjezdu prvního transportu bylo v táboře na brněnském stadionu DTJ 65 uprchlíků.⁸⁴ Bylo dále jednáno o vypravení druhého transportu do Sovětského svazu a bylo také uvažováno o transportu do Francie.⁸⁵ Těm, kteří zůstali rozeslali členové KSČ a to jmenovitě bývalý tajemník Mezinárodní rudé pomoci Jindřich Veselý a poslanec Josef Juran zprávu o tom, že zbývající rakouští emigranti v Československu odjedou druhým transportem ke konci května 1934. Pro ně měli také organizovat nepovolenou finanční sbírku.⁸⁶

V Rudém právu z 29. května 1934 je zveřejněn dopis schutzbündlera s podpisem Seppl Arch. Ten byl členem SDAP a Schutzbundu od roku 1928, odkud ale jeho jednotka přestoupila roku 1932 do komunistického Arbeiterwehru.⁸⁷ Bojoval v Grazu, utekl do Jugoslávie a odtud do Československa. Byl součástí prvního transportu rakouských uprchlíků do Sovětského svazu. Popisuje, že prozatím nepracují, poněvadž je po nich požadována nejdříve dobrá znalost ruštiny. Jeho denní program začíná vstáváním v 7 hodin, v 7:30h je snídaneň, v 8-10h kurz ruštiny, v 10-12h politická škola, 14-15h oběd a poté jsou exkurze. Večer se tráví v klubu nebo je skupina zvána k různým osobnostem. Šedesát až sedmdesát procent z jeho skupiny má odjet do sanatorií na Krym a na Kavkaz. Arch se pochlubil také tím, že se mu podařilo mluvit s generálním tajemníkem Komunistické internacionály Dmitrijem Sacharovičem Manuilským a také s Georgi Dimitrovem. „*My schutzbündleri,*

⁸⁰ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia Ministerstva vnitra ze dne 11.5.1934.

⁸¹ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního komisařství ve Znojmě ze dne 5.4.1934.

⁸² MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního komisařství ve Znojmě ze dne 17.12.1934.

⁸³ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního komisařství ve Znojmě ze dne 22.2.1935.

⁸⁴ MZA, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 5.5.1934.

⁸⁵ MZA, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 5.5.1934.

⁸⁶ MZA, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 12.5.1934.

⁸⁷ Plakát agitující, aby schutzbündleri přestoupili k Arbeiterwehru online zde:

http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=15888184, přístupné ke dni 7.5.2016.

složili jsme přísahu, že zničíme a učiníme vše proti fašismu, i kdybychom měli životy položit, že budeme šířit pravdu o SSSR. Zde je jedna krásná, ohromná stavba vedle druhé. Moskva má t.č. 4 miliony obyvatel. Vesměs zdravé, veselé lidi s ohromnou touhou po vědomostech. Všichni navštěvují instituty, kde studují. Zde se neptají po penězích, podnik pošle na studie každého, kdo má o studie zájem. Děláme exkurze do velkých závodů (s 10 000 muži osazenstva a ještě větších). Parníkem po řece Moskvě jsme jeli do musea Ivana Hrozného.....Ted' bydlíme v hotelu, neboť jsme uvolnili místo našim soudruhům, kteří přijedou z Brna. Slyšeli jsme, jak se zachovali vaši vůdcové k našim soudruhům v Brně. Nikdy jim nezapomeneme toto zacházení a šikanování našich spolubojovníků. Soudruzi, kladu vám na srdce a žádám vás ve jménu pracujících, kteří jsou zde, abyste rozšiřovali mé zprávy ve všech okresích sociálnědemokratické strany a u nás pomozte vysvětlit a objasnit, co Rusko je“.

Datum odjezdu druhé transportu bylo stanoveno na 1. červen. Komunisté v Rudém právu vytiskli výzvu, aby se čtenáři inspirovali německými emigranty, kteří odevzdali deset balíčku potravin a tak „napodobili tento vzorný příklad solidarity“. Balíčky měly být odevzdávány do redakce časopisu „Dělnický obhájce“.⁸⁸

Před odjezdem druhého transportu chtěli brněnští komunisté zorganizovat rozloučení s rakouskými uprchlíky. KSČ vydala oběžník, aby ti, kteří emigrantům poskytli útočiště je přivedli do brněnského sekretariátu. Den před odjezdem byl pak nachystán večírek v brněnském Juliánově a to ve zdejším Dělnickém domě.⁸⁹

Na nádraží se vydalo z Dělnického domu v Brně – Juliánově celkem 95 rakouských emigrantů za doprovodu komunistů. Zde potom došlo k proslovu, během kterého byli zatčeni za nesouhlasu uprchlíků dva lidé, z nichž jeden byl posláze přímo na stanici identifikován jako poslanec za KSČ Emill Russ z Aše.

Transport o dvou vagonech odjel v 17h směrem na Přerov. Ve vlaku byli shromážděni zejména ti, kteří byli vyloučeni z brněnského tábora na fotbalovém stadionu. Jednalo se celkem o 61 emigrantů, ke kterým se v Přerově připojilo 13 uprchlíků ze Šternberka a 21 ze Znojma. Při odjezdu vlaku začali schutzbundeři mávat rudými praporky s hvězdou a to i přes všechna policejní opatření. Kvůli již odjíždějícímu vlaku nebylo proto v policejních silách této manifestaci již zabránit. Odjezdu sledovalo celkem 200 přihlížejších.⁹⁰

Ve Šternberku se transport objevil v půl páté a na nádraží bylo 60 – 70 přihlížejších a to komunisté a i ostatní emigranti ze šternberského tábora. Pro provolávání prokomunistických

⁸⁸ Rudé právo, 30.5.1934, s.3.

⁸⁹ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 25.5.1934.

⁹⁰ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 2.6.1934.

hesel byli zatčeni dva předáci KSČ za veřejné pobuřování.⁹¹ Do Olomouce vlak dorazil v 18:25 a nastoupilo do něj 27 uprchlíků. Přítomni byli komunisté s poslancem Antonínem Šťouráčem.⁹² Vlak projel v klidu Bohumínem, zatímco v Moravské Ostravě na něj čekal zástup asi 100 lidí. Ten byl ale policií rychle rozptýlen.⁹³

Po těchto dvou velkých přesunech byl v srpnu zorganizován také odjezd rakouských dětí do Sovětského svazu. Z Prahy do Moravské Ostravy dorazil vlak s 61 dětmi, na nějž byl připojen vagon s dalšími 55 dětmi, které bydleli u členů KSČ a i sociální demokracie v Moravské Ostravě, ve Slezské Ostravě, Vítkovicích a v Mariánských Horách. Místní komunisté chtěli původně děti vést hlavními ulicemi Moravské Ostravy, což jim bylo ale znemožněno a tak je průvodci museli nakonec vést postranními ulicemi. Při odjezdu vlaku děti vykřikovali „Rotfront“ a „Práci čest“, což bylo shromážděnými komunisty opětováno. V Novém Bohumíně byl transport připojen k rychlíku do Petrovic.⁹⁴

Další transporty byly už výrazně menší a odjížděli již bez jakékoliv pozornosti zdejších obyvatel. Jeden takový odjel 14. září⁹⁵, a další 17. října, ve kterém bylo 21 osob pod vedením Heinricha Grünbergera.⁹⁶ Na začátku listopadu to byl potom transport rakouských emigrantů, kteří pobývali na Zbraslavi. Jeho vedoucím byl Fridrich Fränkel.⁹⁷ A v prosinci se do Sovětského svazu vydal další vlak, tentokrát jen 12ti osob, mezi nimiž byli i uprchlíci z Německa.⁹⁸

Ke sklonku roku 1934 se někteří rakouští emigranti začali vracet domů do Rakouska vzhledem k tamní amnestii, která ale nebyla tak velkého charakteru jak původně činovníci ALÖSu předpokládali. Velkým varováním byl pro případné zájemce o návrat byl ale soud s 21 schutzbündlery, který proběhl 2. dubna 1935.⁹⁹

Ke konci února 1935 byla situace ohledně sociálně demokratických tředisek pro rakouské uprchlíky taková, že organizace vytvořená přímo v Praze a to „Zentrale für österreichische Flüchtlingstelle“ udržovala tábor ve Znojmě, německá sociální demokracie v Československu tábory v Mikulově a Šternberku a československá sociální demokracie zase střediska na Zbraslavi a v Žatci.

O odjezd do Sovětského svazu byl stále zájem. V únoru 1935 se proto v táborech na

⁹¹ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Okresního úřadu ve Šternberku ze dne 5.6.1934.

⁹² MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva magistrátu města Olomouce ze dne 2.6.1934.

⁹³ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 2.6.1934.

⁹⁴ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia policejního ředitelství v Moravské Ostravě ze dne 8.8.1934.

⁹⁵ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Městské rady hlavního města Olomouce ze dne 14.9.1934.

⁹⁶ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidis policejního ředitelství v Moravské Ostravě ze dne 25.10.1934.

⁹⁷ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia Policejního ředitelství v Moravské Ostravě ze dne 6.11.1934.

⁹⁸ STADLER Karl R., c.d., s. 118.

⁹⁹ KAUFMANN, Fritz. Sozialdemokratie in Österreich. Idee und Geschichte einer Partei. Von 1889 bis zum Gegenwart, s. 361.

Zbraslavi a ve Šternberku u Olomouce objevila iniciativa, jejímž úkolem bylo dostat další zájemce o pobyt v Sovětském svazu do této země. Za tímto účelem byl poslán dopis na sovětské velvyslanectví. V květnu nicméně přišla odpověď podepsaná senátorem za KSČ Františkem Nedvědem a poslankyní z též strany Anežky Hodinové-Spurné, která připomněla, že Sovětský svaz poskytl útočiště již 700 bojujícím schutzbündlerům a jeho solidarita s těmi, kteří museli uprchnout z Rakouska, byla již prokázána.¹⁰⁰

Do Sovětského svazu mohli odcestovat už jen vybraní jednotlivci. Walter Tschulik, který byl členem rakouských komunistů od října 1933 a během únorových událostí bojoval na Herthahofu, byl během svého pobytu v Československé republice několikrát vyloučen z brněnského tábora. V červnu 1935 se mu přeci jen podařilo dostat do Sovětského svazu s pomocí organizace Rudá pomoc.¹⁰¹ Na podzim obdrželi Karl Wippel a Max Goldberger prozatímní československé pasy k vystěhování do Sovětského svazu, které měli vrátit na československém vyslanectví v Moskvě. Písemně se za ně zaručil nedávno zvolený senátor za KSČ Josef Juran. Na začátku dubna 1936 ale tyto pasy stále nebyly dotyčnému úřadu odevzdány.¹⁰²

Komunisté ve své pomoci rakouským emigrantům pokračovali, byť v malé míře. Po rozpuštění Rudé pomoci a po uzavření československo – sovětské smlouvy si založili organizaci Solidarita, které po bývalé Rudé pomoci převzala její agendu. Počet rakouských uprchlíků pod její péčí nakonec díky amnestii, díky níž se mohli uprchlíci vrátit zpět do Rakouska, velmi poklesl a ke konci roku 1936 se starala již jen o 22 rakouských uprchlíků.¹⁰³

Na začátku roku 1936 se v moravskoslezské zemi stále nacházelo celkem 209 rakouských uprchlíků, z toho 106 v samotném Brně. Díky stále existujícímu táboru bylo 26 uprchlíků přítomno ve Šternberku, z toho přímo v táboře 22 lidí. Dále se soustřeďovaly v politickém okrese Hodonín, kde bylo 21 emigrantů a také v obvodu policejního komisařství ve Znojmě, kde pobývalo 18 rakouských uprchlíků.¹⁰⁴ Prvního května se celkový počet snížil na 142 uprchlíků.¹⁰⁵

Možnost pracovního uplatnění rakouských emigrantů byla vzhledem k hospodářské krizi přítomné i v Československu takřka nemožná, i přesto ale existovaly výjimky. V brněnské Zbrojovce získali zaměstnání strojní zámečník Rudolf Cháb a stolař Josef Kovařík.

¹⁰⁰ STADLER, Karl R., c.d. s. 140 – 141.

¹⁰¹ dostupné zde: <http://www.doew.at/erinnern/biographien/oesterreichische-stalin-opfer-bis-1945/stalin-opfer-tschulik-walter>, přístupné ke dni 7.5.2016.

¹⁰² MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva policejního ředitelství v Brně ze dne 9.4.1936.

¹⁰³ FRANKL - ČAPKOVÁ, c.d., s. 187.

¹⁰⁴ MZA, B40, 288, 15665/38, Rakouští uprchlíci v zemi moravskoslezské, evidence ke dni 1. ledna 1936.

¹⁰⁵ MZA, B40, 288, 15665/38, Rakouští uprchlíci v zemi moravskoslezské, evidence ke dni 1. května 1936.

To bylo možné ale jenom díky tomu, že oba měli československé občanství. Cháb měl navíc i doporučení od vídeňského Sokola.¹⁰⁶

I když rakouští uprchlíci žádné problémy nedělali, i přesto byly zaregistrovány jejich kriminální přečiny nepolitického charakteru. Bohdan Berndl byl 2. května 1934 zatčen a dán do vazby za vloupání¹⁰⁷ a dva rakouští emigranti byli zatčeni pro vyhrožování manželovi ženy, se kterou oba měli milostný vztah. Ač byli posléze propuštěni, byli vyšetřováni na svobodě.¹⁰⁸

Postupem času se situace v Československu pro rakouské uprchlíky stávala stále těžší. Od značné tolerance se na podzim roku 1936 přistoupilo k přísnějším opatřením. Pro československé úřady už nebylo přípustné pašování tiskových materiálů do Rakouska, ač o této aktivitě věděly od začátku. Toto bylo doprovázeno příkazem, aby v politických okresech hraničící s Rakouskem se už nevyskytovali žádní rakouští emigranti. I když výjimky nebyly pro československé úřady v tu dobu takřka myslitelné, přesto byly udělovány, byť ve velmi ojedinělých případech.

Armádní velitelství III. sboru v Brně požádalo o výjimku pro Fridricha Czeschera.¹⁰⁹ Později žádost byla zdůvodněna státním zájmem, poněvadž Czescher začal od roku 1935 pracovat spolupracovat pro armádu jako její informátor. Výjimka byla skutečně udělena, ale až po třech měsících a kladně se muselo vyjádřit Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zahraničních věcí a i Ministerstvo národní obrany.¹¹⁰

Pokud se počet rakouských emigrantů v Československu tenčil už dříve, nyní docházelo ještě k většímu poklesu. K 1. prosinci 1937 činil celkový stav uprchlíků v moravskoslezské zemi již jen 62 uprchlíků, z toho 45 v samotném Brně.¹¹¹

Málokterý rakouský uprchlík setrval na území Československa až do roku 1939. Jedním z takových byl Richard Bernaschek, jehož osoba zažila nespočet zvrátů a obrátů. Jak již víme, byl u samotného vzniku ozbrojených střetů v Rakousku. Po svém zatčení se mu ale už 2. dubna podařilo spolu s dvěma nacisty utéct z vazby zemského soudu v Linzi.¹¹² Po útěku se Bernaschek spolu s dalšími ukryli již v Německu na zámku Vornbach am Inn těsně za rakouskou hranicí.¹¹³ Po příjezdu do Pasova se setkal i s gauleiterem Andreasem Bolkem a

¹⁰⁶ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního komisařství ve Znojmě ze dne 5.4.1934.

¹⁰⁷ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 5.5.1934.

¹⁰⁸ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního komisařství ve Znojmě ze dne 22.2.1935.

¹⁰⁹ MZA, B40, 288, 15665/38, žádost štábu 2. oddělení velitelství III. sboru v Brně o povolení pobytu Fridricha Czeschera v obvodu Znojmo ze dne 14. ledna 1937.

¹¹⁰ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia Ministerstva vnitra ze dne 21. dubna 1934.

¹¹¹ MZA, B40, 288, 15665/38, Rakouští uprchlíci v zemi moravskoslezské, evidence ke dni 1. prosince 1937.

¹¹² Zahraniční politika, roč. 1934, s.361.

¹¹³ Nyní je dokonce po Bernaschkovi pojmenován ostrov v těsné blízkosti tohoto zámku.

pátého dubna se poprvé setkal i se zemským vedoucím NSDAP pro Rakousko Theo Habichtem. Nacisté Bernaschkovi zařídili ubytování v mnichovském penzionu Bürger na Luisenstrasse 50. Habicht mu i zajistil potřebné prostředky pro pobyt v Německu.

Zemi opustil 30. května a vrátil se do Zurychu, kde dostal pozvání do Sovětského svazu. Počátkem září odcestoval do Československa, odkud byl z pražského letiště dopraven Richardem Strasserem a Rechnagelem do hotelu Ritz na Zbraslavi, jenž byl považován za nejpohodlnější místo, jenž sloužilo rakouským uprchlíkům. Zde dostal kontakt na Otto Bauera do Brna a připravoval se na odjezd do Sovětského svazu. Bauer ovšem jeho cestu nesl s nelibostí. Bernaschek byl ale Sovětským svazem velmi zklamán. V Sovětském svazu dle něho „*má dělník stejně tak málo co říct jako u nacistů. Diktatura tady a tam. To není nic pro nás.*“ Zpět do Československa Bernaschek cestoval sám. Československá oficiální místa se o jeho zahraniční pobyt v Moskvě zajímala. V dopise svému příteli Schwinnerovi z 20. října psal, že mezi ubytovanými Rakušáky je třetina bývalých nacistů, ale že přístup sovětských úřadů je k nim přívětivý na rozdíl od německých komunistů, kteří jsou terorizováni a přemlouváni k sovětskému občanství.¹¹⁴ V říjnu 1934 je Bernaschek krátkou dobu v Brně. ALÖS se k Bernaschkovi stavěl s velkým odstupem a nepřizval ho k bližší spolupráci. Důvodem mohlo být kladení mu za vinu, že rozpoutal boje v únoru 1934 nebo také to, že byl osobou velmi kontroverzní a Bauer s ním nechtěl být více spojován. Nicméně i přesto vyšel Bernaschkův článek v novinách Arbeiter – Zeitung dne 4. listopadu 1934, který volal po sjednocení socialistů v Rakousku.¹¹⁵ Bernaschek pod krycím jménem Franz Hoffmann přesídlil do jihočeských Kaplic a zde docházel k rodině Praschlových, kde vedl politické rozhovory.¹¹⁶ Z Kaplic byl ale 29. května 1935 vyhoštěn zdejším okresním úřadem. Vyhoštění se týkalo všech politických okresů sousedících s Rakouskem.¹¹⁷ Vydává se proto do Zbraslavi, kde dva měsíce bydlí ve středisku pro rakouské emigranty v hotelu Ritz. Během pobytu sepsal brožuru s názvem „*Die Tragödie der österreichischen Sozialdemokratie*“, jejíž rukopis prodal nakladateli za 2000 Kč. Poté se stěhuje přímo do Prahy.¹¹⁸ Za sepsání této brožury a i za podepsaný článek v Arbeiter – Zeitung byl 6. prosince 1935 zbaven rakouského občanství. Na konci října 1938 se mu ale podařilo si obstarat československý prozatímní pas s platností až do 31. ledna 1939, se kterým mohl vycestovat. Z Československa odlétá 20. ledna 1939 a to do Paříže, odkud se ovšem o deset dní později vrací po takřka pěti letech do Linze.¹¹⁹

¹¹⁴ KYKAL, Ynez - STADLER, Karl R. Richard Bernaschek, *Odyssee eines Rebellen*, s. 194.

¹¹⁵ Arbeiter Zeitung, 4.11.1934.

¹¹⁶ KYKAL, STADLER, c.d., s. 195.

¹¹⁷ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Presidia ministerstva vnitra ze dne 9.5.1936.

¹¹⁸ KYKAL - STADLER, c.d., s. 202.

¹¹⁹ KYKAL - STADLER, c.d., s. 205.

Zajímavé jsou mnohé osudy těch, kteří se do Sovětského svazu vydali v jednotlivých transportech. V prvním transportu jel například Franz Leschanz. Do sociálně demokratické strany vstoupil v roce 1924 a též i do Schutzbundu. O deset let později ale přestoupil ke komunistům. Oženil se s Elleonorou Bernaschekovou, dcerou vedoucího Schutzbundu v Horním Rakousku Richarda Bernascheka. Během bojů byl mezi obránci v hotelu Schiff. Po jeho dobytí byl uvězněn a v květnu utekl do Československa. V roce 1938 byl v Sovětském svazu pro údajnou špionáž a pro fašistickou agitaci zastřelen.¹²⁰

Nepsaný vůdce uprchlých rakouských schutzbündlerů v Československu a velitel prvního transportu Heinz Roscher byl v Sovětském svazu 5. února 1938 zatčen a obviněn ze špionáže ve prospěch Německa. Odsouzen byl 17. května a o deset dní později zastřelen.¹²¹

Sepp Arch, který také jel prvním transportem a do Rudého práva napsal o svém pobytu oslavný článek, byl 27. dubna 1936 zatčen pro podezření z homosexuality, 16. října vyhoštěn, přičemž 27. listopadu dorazil zpět do Rakouska, kde si ovšem musel odsedět deset měsíců za účast v únorových bojích. Při prohlídce jeho bytu o několik měsíců později byl nalezen i dokonce průkaz Vlastenecké fronty, vydaný v listopadu 1933 na jméno Franz Arch. Poněvadž se ale tyto skutečnosti dostaly k NKVD až po Archově vyhoštění, bylo vyšetřování bezpředmětné.¹²²

S druhým transportem odjel Eduard Thurn. Členství v sociální demokracii měl od roku 1929 a boje absolvoval v Amstettenu. Podařilo se mu posléze legálně vycestovat do Československa. Ke konci prosince 1939 byl ale předán sovětskými úřady u Brestu Litevského Gestapu. Následujícího roku se do Amsttetenu vrátil.¹²³

Celkově se v Československé republice zaregistrovalo 1923 emigrantů z Rakouska.¹²⁴ Do Sovětského svazu jich odjelo 700, ostatní se pokud to bylo možné vrátili do Rakouska. Jen velmi malá část odcestovala do jiných evropských zemí.

4.2. Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů

Vznik tohoto exilového centra byl možný jen díky tomu, že se několika předním

¹²⁰ <http://www.doew.at/erinnern/biographien/oesterreichische-stalin-opfer-bis-1945/stalin-opfer-l/leschanz-franz>, přístupné ke dni 15.5.2016.

¹²¹ <http://www.doew.at/erinnern/biographien/oesterreichische-stalin-opfer-bis-1945/stalin-opfer-r/roscher-heinz>

¹²² <http://www.doew.at/erinnern/biographien/oesterreichische-stalin-opfer-bis-1945/stalin-opfer-a/arch-josef>, přístupné ke dni 15.5.2016.

¹²³ <http://www.doew.at/erinnern/biographien/oesterreichische-stalin-opfer-bis-1945/stalin-opfer-t/thurn-eduard>, přístupné ke dni 15.5.2016.

¹²⁴ ČEREŠNÁK, Bohumil, c.d., s. 59.

osobnostem rakouské sociální demokracie podařilo utéci a to zejména Ottu Bauerovi a Juliu Deutschovi. Ačkoliv rakouský ministr spravedlnosti rozhlašoval, že Bauer s Deutschem utekli již v noci z 12. na 13. února a oba dva tak nechali své spolubojovníky svému osudu, skutečnost byla taková, že na území Československa se dostali až později.

Dopoledne 13. února se Otto Bauer spolu se zaměstnancem stranického sekretariátu Josefem Pleylem dostal do vídeňského Hietzingu, kde sídlilo československé velvyslanectví. Velvyslanec Zdeněk Fierlinger v této situaci pomohl. Sudetoněmecký sociálně demokratický novinář Ernst Paul Bauera převezl přes hranice, když mu obstaral pas svého novinářského kolegy Emila Franzela.¹²⁵

Velmi obrodružnou povahu měl útěk Julia Deutsche. Pěšky šel po silnici od Petronellu směrem k Altenburgu a dál k Hainburgu nad Dunajem. Odtud za městem sešel na polní cestu, kde ho ovšem zadrželi tři muži v civilním oblečení. Mužům se vysmekl a začal jim nadávat pro toto zadržení, když jen kvůli špatně osvětleným silnicím zabloudil. Tato Deutschova improvizace muže zcela zmátla a mohl se tak vrátit na původní cestu. Zanedlouho ale zpozoroval z Hainburgu jedoucí automobil se silnými světelnými reflektory a s ozbrojenci. Schoval se před ním za strom a poté s zraněním okem ještě z bojů a s botama, jenž mu byly o něco větší, se nakonec po delším pochodu dostal k československým hranicím.¹²⁶ Deutsch se po tomto strastiplném útěku ubytoval večer dne 15. února v bratislavském hotelu Savoy.¹²⁷

Pro Bauera byl výběr Československa jako země svého exilu pochopitelný. Jeho rodina odsud pocházela, zde odmaturoval a mluvil i česky. Neméně důležitým faktorem bylo i početné německé prostředí. V Brně samotném byla jedna pětina obyvatel německá.

Bauer se takřka ihned pustil do své dosavadní politické práce, byť ve velmi změněných podmínkách. Vytvořil proto „*Auslandbüro der österreichischen Sozialdemokraten*“ (ALÖS), Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů. Ta neměla být nástupnickou stranou nebo přímo zahraničním vedením, ale jen jakýmsi podpůrným exilovým střediskem poskytující materiální oporu těm sociálním demokratům, kteří v Rakousku zůstali.

Sekretariát původně sídlil v tehdejší Francouzské ulici, ale kvůli úmyslu vydávat své vlastní periodikum proběhlo stěhování do větších místností budovy družstevního domu Dělnické pekárny, kde Bauerovi byly dáno k dispozici 4 místnosti ve 4. patře.

Spojení s Rakouskem si nově utvořený ALÖS udržoval přes Znojmo, Mikulov a

¹²⁵ HANISCH, Ernst. Die grosse Illusionist: Otto Bauer (1881 – 1938), s. 305.

¹²⁶ DEUTSCH Julius, Občanská válka v Rakousku, s. 79 – 83.

¹²⁷ Archiv der Republik (AdR) Wien, NPA, AA, K76, in: HANISCH, Ernst. Der grosse Illusionist. Otto Bauer, s. 305.

Bratislavu, přičemž v prvních dvou jmenovaných městech byl ponechán vždy jeden člověk pro tento účel. Jako kurýři měli být využiti méně známí členové německé sociální demokracie.¹²⁸ Spojení s Rakouskem bylo nakonec realizováno pomocí žen a to přes Bratislavu, kam Bauer a Deutsch zajížděli. Touto cestou se podařilo propašovat až do brněnského sekretariátu ALÖSu prapor, který rakouské sociální demokracii věnovala II. internacionála.¹²⁹

Původně zde existoval plán na vrácení se do Rakouska, přičemž by ale vedoucí představitelé rakouské emigrace i nadále zde zůstali. To bylo pro značný odpor odmítnuto. Objevili se proto úvahy, zda by Sovětský svaz nemohl poskytnout azyl zejména kvalifikovaným dělníkům. Inteligence nicméně Sovětský svaz odmítala a preferovala pobyt v Československu.¹³⁰

Prvním konkrétním činem bylo obnovení vydávání sociálně demokratických novin Arbeiter – Zeitung. Pro nenapadnutelnost exilového politického působení byl jako vydavatel uveden Václav Kovanda a odpovědný redaktor Josef Schramek. První číslo vyšlo 25. února 1934 jako týdeník a oproti původním novinám v menším formátu, přičemž velká pozornost byla věnována jeho distribuci do Rakouska. Jako kurýr si pro toto první číslo dojel do Brna i budoucí rakouský kancléř Bruno Kreisky jako představitel socialistické mládeže a s Bauerem měl přitom delší rozhovory.¹³¹ Náklad prvního čísla činil 10 000 exemplářů a u druhé čísla se zvětšil takřka a dvojnásobek.¹³² Postupem času noviny ve svém časném období existence dokázaly dosáhnout čísla 80 000 vydaných výtisků, přičemž ale v pozdějších dobách náklad klesal.

Arbeitung Zeitung ve svém druhém čísle ze 4. března například s uznáním referuje také o solidaritě ze zahraničí. V Československu se měly konat čtvrtodínové stávky, v Polsku dokonce stávky půlhodinové. Vyzdvíženo zde bylo také dění v USA, kde 30 000 lidí demonstrovalo před sídlem rakouského konzulátu v New Yorku a 400 000 dělníků podpořilo stávku na podporu rakouského dělnictva. V kontrastu s touto podporou list poukazuje na udělení vysokého maďarského státního vyznamenání od Horthyho vicekancléři Feyovi za potlačení povstání. „*Na jedné straně internacionála dělníků, na druhé internacionála popravčích.*“¹³³ Noviny jako takové byly zaměřeny takřka jen na kritiku austrofašistického režimu, popřípadě informovaly o aktivitách rakouských socialistů. Každopádně jejich

¹²⁸ MZA, B40, 288, 15665/38, hlášení policejního ředitelství v Brně ze dne 21.2.1934.

¹²⁹ MZA, B40, 288, 15665/38 zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 17.4.1934.

¹³⁰ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva policejního ředitelství v Brně ze dne 22.2.1934.

¹³¹ Sozialistische Kämpfer, Juni 1971, in: STADLER, c.d., s. 52.

¹³² KAUFFMANN, Fritz. c.d., s. 356.

¹³³ Arbeiter - Zeitung, 4.3.1934, s. 4.

profilové zaměření bylo velmi úzké.

Do Československa dorazili další lidé, kteří se stali hlavními osobami Zahraniční kanceláře rakouských sociálních demokratů a to Otto Felix Kanitz, bývalý úředník právního oddělení vídeňského magistrátu, novinář Karl Heinz, dále potom Jan Phillipp a učitel Josef Haas a spisovatel Moris Robinson, který byl ubytován u pozdějšího brněnského radního Bohuslava Ečera.

Sociální demokraté v Rakousku se ale brněnskému sekretariátu začali takřka hned vzdalovat. Dne 9. března se socialisté působící v Rakousku rozhodli pro formální pojmenování se na „Revoluční socialisté Rakouska“ (RS).¹³⁴

Otto Bauer se po několika měsících rozhodl ovlivnit dění v Rakousku pokud možno co nejpřímější cestou jakou jen mohl a pozval proto zástupce vídeňských socialistických skupin na konferenci s tím, že během 7. – 8. září 1934 měli být všichni přítomni už v Brně. Pozvání dostali povětšinou lidé s už prokomunistickými tendencemi a cílem konference bylo je od těchto nálad zdržet a podřídít je více vlivu brněnského sekretariátu. Do poslední chvíle delegáti nevěděli, kde se přesně ona konference bude konat. Do Blanska byli následně dopraveni vlakem a i autobusem. Dvoudenní jednání ve dnech 8. – 9. září za účasti 64 delegátů probíhalo v místním Dělnickém domě a hosty byli také sociálně demokratičtí senátoři Vojtěch Dundr a Jakub Polach. Po návratu ze své zahraniční cesty se druhého dne jednání zúčastnil také Julius Deutsch. Jako první se ke slovu dostali delegáti této konference a brněnské činovníky nešetřili kritikou a to zejména zástupci mládeže. Dle delegátů si prý žijí nad poměry, o socialisty v Rakousku jeví pramalý zájem a zaznělo zde dokonce obvinění v Rakousku popraveného sociálně demokratického tajemníka Kolomana Wallische ze zpronevěry peněz. Byl zde dán požadavek na spojení se s komunisty, na přechod k pětčlennému systému¹³⁵ a na velmi úzkou spolupráci s odbory a také na celkové přenesení činnosti do závodů. Pochvaly zde zaznívaly na dobré prostředí již přítomných rakouských emigrantů v Sovětském svazu a také na starost Komunistické strany Rakouska o nyní nezaměstnané účastníky únorových bojů.

V reakci Otto Bauer Sovětský svaz kritizoval pro tříštění jednoty proletariátu, přičemž konstatoval, že sekce Komunistické internacionály v jednotlivých zemích jsou v úpadku. Dle něho „v Evropě nekončí proletariát u šroubaře“, ale pokračuje i do střední třídy. Nemůže se tedy jít ruskou taktikou a komunisté tak jen provokují. Ohledně organizačních záležitostí vnesl návrh na tříměsíční dobu utlumení činnosti do doby konání celostátního sjezdu

¹³⁴ ÚNAROVÁ, Jitka, c.d., s. 44.

¹³⁵ pětičlenné buňky

rakouské sociální demokracie, který by se měl uskutečnit asi za tři měsíce.

Do Blanska se nakonec dostal i Julius Deutsch, který ale kvůli obavám o svoji bezpečnost se vracel z Londýna zdlouhavou cestou a to nejprve letadlem do Nizozemska, kde si obstaral polské vizum. Odtud se vydal německou nákladní lodí do polské Kdyně a odtud odcestoval do Varšavy. Poté už jel vlakem do Prahy a následně ráno dorazil do Brna na druhý den konání konference. Deutsch vyvracel obvinění, že by vedoucí představitelé zpronevěřily nějaké peníze. Platí se za tisk, jeho kolportáž do Rakouska a také za „*různé povinnosti k II. internacionále*“. Podotknul, že do Rakouska se již odvezlo 1,5 milionu výtisků Arbeiter – Zeitung a že tyto noviny dokonce odebírají pro sledování činnosti zdejší emigrace i rakouské vládní úřady.

V reakci na obvinění jejího popraveného manžela promluvila také Paula Wallischová, která tyto domněnky zcela ostře odmítla a na delegáty svým projevem zanechala velký dojem. V rozmluvách během konference se měla také svěřit, že se jí pracovník Komunistické internacionály snažil získat pro odjezd do Sovětského svazu, kde by mohla být ředitelkou nějakého dobročinného ústavu nebo dokonce i získat místo v sovětské diplomacii. Tuto nabídku ale odmítla. Bez svého vědomí byla přesto zvolena čestnou předsedkyní Mezinárodního protifašistického a protiválečného kongresu, který se konal na začátku srpna v Paříži.

Na konci jednání byla předložena rezoluce, ve které se zakazovalo spolčování se s komunisty. Vzhledem k dosavadnímu průběhu jednání, ve kterém se Bauer i přes zpočátku velmi nepříznivou situaci dokázal obhájit, tento návrh prošel. Proti bylo jen asi 7% přítomných s hlasovacím právem. Ustavilo se také čtyřčlenné vedení pro akce v Rakousku. Vídeňské skupinky byly sjednoceny do Vídeňské socialistické organizace, která představovala organizační jednotku nově vzniklé strany s názvem Sjednocená socialistická strana Rakouska.¹³⁶ Bylo domluveno, že se informace o této konferenci v objeví v Arbeiter – Zeitung až za dva týdny s tím, že jednání proběhlo v samotné Vídni.¹³⁷

V Blansku plánovaná konference se nakonec skutečně sešla a to v Brně, přesně po 46ti letech od založení rakouské sociálně demokratické strany a to ve dnech 30. prosince 1934 – 1. ledna 1935. Bauer ji doufaje v její velký budoucí význam dokonce nazval „druhým Hainfeldem“.¹³⁸ Za místo konání byla vybrána tělocvična brněnského Lidového domu. Prezidium této konference tvořili bývalý redaktor vydavatelství sociálnědemokratických listů

¹³⁶ Arbeiter – Zeitung 22. September 1934, online zde: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=aze&datum=19340922&seite=1&zoom=33>, přístupné dne 22.7.2016.

¹³⁷ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva policejního ředitelství v Brně ze dne 10.9.1934.

¹³⁸ KAUFMANN, Fritz. c.d., s. 358.

Karl Heinz Sailer, dále potom bývalý zaměstnanec sociálnědemokratické vzdělávací centrály Karl Holoubek, a Marie Emmhardtová, po které ač bylo v době konání konference vyhlášeno pátrání tak přesto pobývala ilegálně ve Vídni. Celkem se zúčastnilo 68 delegátů, z toho 5 žen. Za ALÖS to byli Otto Bauer, Karl Heinz, Oskar Pollak, Josef Pleyl, Mosis Robinson, Ernst Winkler, Josef Freytag, Paula Mrazová a Helene Bauerová. Julius Deutsch se nezúčastnil kvůli svému pobytu v USA. Za ústřední výbor v Rakousku to byl již zmíněný Karl Heinz Sailer, Karl Holoubek a Josef Buttinger. Jménem svobodných odborů se zúčastnili delegáti Proksch a Wirlander, za internacionálu Fritz Adler. Přijel dokonce i představitel ilegálních revolučních socialistů z Německa. Konference se také účastnil budoucí rakouský spolkový kancléř Bruno Kreisky a to za socialistickou mládež. Pro tuto akci byly vydány i bezpečnostní pokyny. Každý si měl zvolit své krycí jméno. Delegáti neměli po tři dny opouštět budovu, ve které se konference konala. Pokud by k tomu mělo přesto dojít, neměli se objevovat ve skupinách v kavárnách a zvláště ostražití měli být před fotografy. Bylo zakázáno o konferenci mluvit mimo sál.

Nedělní program konference tvořila od 10h politická zpráva a přednes akčního programu, od 17h se konala schůze vídeňského okresního vedení. Na pondělí bylo plánováno od 9h přednesení organizačního referátu, od 17h případné další eventuální jednání delegátů, v 20h měla následovat debata a po ní mělo zaznít závěrečné slovo. V poslední den měl ráno zaznít organizační referát a konference měla tímto skončit.

Jako jeden z prvních si vzal slovo Karl Heinz Sailer, který nastínil současnou vnitropolitickou situaci v Rakousku, jenž je dle něho v závislosti na Itálii. Domníval se, že v důsledku plebiscitu v Sársku může způsobit situaci, ve které rakouské dělnictvo provede nějakou akci. Zmínil také volební úspěchy sociálně demokratických stran (např. Labour Party), které mohou způsobit zlepšení mezinárodní situace a k jistému upozadění rakouského fašismu. Reálnou možností dle jeho názoru byla legalizace rakouského dělnického hnutí a obnovení boje o moc legální cestou.

Jistý Soffner z Klagenfurtu vystoupil za spolkové země s požadavkem radikálnějšího akčního programu a jménem korutanské organizace návrh v tom smyslu i předložil. Vídeňský delegát Felleis poté žádal i o přijetí provolání směrem k propuštěným z věznic, kteří se zúčastnili únorových bojů. Závěry konference byly obsaženy v přijatých rezolucích. *„Úloha socialistů v dnešní situaci dělníků je připravit a provést pád fašismu. Rakouský klerofašismus je diktaturou malé, úzké vrstvy vládnoucí třídy, korupčního spojenectví šlechticů, farářů a kapitalistů nad celým národem. Na rozdíl od jiných fašistických režimů nemá masovou podporu obyvatelstva. Je zevnitř rozpolcen protiklady mocichtivých skupin, rozhádaných band*

a nedůstojně závislý na zahraničních mocnostech. Sám sahá k násilí. Platí, že od tohoto režimu je třeba rakouský národ osvobodit.“

Pozor si měli dát účastníci i při zpáteční cestě, na kterou si neměli brát žádné tiskoviny. Účastníci měli použít stejnou trasu, kterou se na místo konání dostali. V jednotlivých vlacích při cestě zpět měla být co nejmenší koncentrace účastníků. Pro případnou kontrolu pohraničních orgánů si každý měl připravit zdůvodnění své cesty.¹³⁹

I přes všechna bezpečnostní opatření ale přesto rakouská policie skrz svého informátora dokázala tuto událost zaregistrovat a v Rakousku tak následovala vlna zatýkání, která následovala dvěma procesy. První se konal v dubnu 1935 a další se konal v květnu následujícího roku. Ten byl zaměřen zejména proti Revolučním socialistům, ilegální organizací, které ALÖS podporovalo svým vybudovaným zázemím. Mezi obviněnými byl i například již zmíněný Karl Heinz Sailer a Bruno Kreisky.

Po tomto průniku ALÖS podobnou konferenci již nikdy nesvolal. Od roku 1935 se situace pro ALÖS stávala čím dál tím méně perspektivní. Velké množství schutzbündlerů již bylo v Sovětském svazu a mnozí se od vůdců rakouské sociální demokracie přímo či nepřímo distancovali. Další volili tichý návrat do Rakouska, kde se ovšem už do politické práce nezapojili. I když se Deutschovi podařilo během jeho cesty po USA podařilo vybrat částku přes 1,5 milionu Kč, ALÖS podporu finanční podporu od československé a německé sociální demokracie v tuto dobu takřka zcela ztratil. Obě strany potřebovaly totiž nutně peníze na volby do Národního shromáždění.¹⁴⁰

Zajímavým pokusem rakouské vlády o usmíření si uprchlé rakouské emigrace a zároveň izolování Otto Bauera a Julia Deutsche bylo jednání s předním činovníkem ALÖSu Bertholdem Königem, bývalým předsedou rakouských sociálně demokratických železničářů. V polovině října 1936 mu přišel dopis, ve kterém je mu oznámeno, že za ním přijedou dva vyjednaváči za účelem jednání o ukončení činnosti rakouské emigrace v Československu. Do Brna 25. října přijeli pracovníci rakouských státních drah Franz Haider a Robert Hunna a s Königem jednali o uplatnění jeho vlivu na železničáře, aby vstoupili do některého z rakouských vládních sdružení. König si nejprve kladl podmínku, aby byl udělen generální pardon bojujícím schutzbündlerům z února 1934. Haider s Hunnou odvětili, že na příslibení této věci nemají žádné oprávnění a rozhovor tímto skončil.¹⁴¹

ALÖS se postupně personálně oslabuje. Deutsch měl na podzim 1936 zažádáno o prozatímní pas do všech evropských zemí a policejní ředitelství v Brně bylo již obeznámeno s

¹³⁹ KRAFT, David. Exil z Rakouska a vztahy k Československu 1934 – 1945., s. 172 – 179.

¹⁴⁰ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 28.2.1935.

¹⁴¹ MZA, B40, 288, 15665/38, zpráva Policejního ředitelství v Brně ze dne 4.1.1936.

tím, že jeho dalším cílem je Španělsko.¹⁴² Zde opravdu od roku 1936 působí jako generál interbrigadistů ve španělské občanské válce. Oskar Pollak odjíždí do Paříže, kde začal pracovat v Socialistické dělnické internacionále. Je zde ale i tlak na tlumení činnosti této exilové organizace z československých vládních míst. Ve věci pátrání po tiskárnách, které tisknou materiály proti rakouské vládě byl vydán příkaz předvolat si Bauera s Deutschem a důrazně upozornění na nemožnost agitace proti Rakousku s přísnými důsledky v případě porušení.¹⁴³

V návaznosti na toto upozornění je odhalen Franz Nowy, který spolupracoval s ALÖSem a zajišťoval tisk a distribuci hned několika periodik. Následně probíhají i prohlídky sekretariátu Zahraniční kanceláře rakouských sociálních demokratů.¹⁴⁴ Otto Bauer propadá stále se prohlubujícím depresím.¹⁴⁵ Poslední číslo Arbeiter – Zeitung vyšlo 20. listopadu 1937, kde ještě byly zveřejněny informace o závěrech říjnové konference rakouských Revolučních socialistů.

Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů v Brně nakonec přestala úplně pracovat po anšlusu Rakouska. Bauer cestuje do Paříže, kde ke konci března 1938 Bruselskou deklarací zakládá *Auslandsvertretung der österreichischen Sozialisten* (AVOES). Bauera ale 5. června 1938 postihl srdeční infarkt a byl pohřben naproti pomníku bojovníků pařížské Komuny. Bývalý francouzský premiér Leon Blum se o Bauerovi vyjádřil, že „*fašismus mu zlomil srdce*“.¹⁴⁶

¹⁴² MZA, B40, 15665/38, zápis Policejního ředitelství v Brně ze dne 4.11.1936.

¹⁴³ MZA, B40, 288, 15665/38, zápis telefonického rozhovoru Ministerstva vnitra se Zemským úřadem ze dne 6.11.1936.

¹⁴⁴ MZA, B40, 288, 15665/38, zápis telefonátu z Presidia Ministerstva vnitra ze dne 16.3.1937.

¹⁴⁵ HANISCH, Ernst. Der grosse Illusionist: Otto Bauer, s. 321.

¹⁴⁶ STADLER, c.d., s. 52.

5. Výklad únorových událostí roku 1934 v publikacích

5.1. Sociálně demokratická argumentace

Vůdcové rakouské sociální demokracie psali v exilu své paměti únorových událostí, kde popsali své úsilí se i přes obrovské těžkosti kladené jim ze strany křesťanských sociálů se dohodnout na spolupráci. O tomto pojednává brožura dr. Otto Bauera s názvem „*Der Aufstand der österreichischer Arbeiter: Seine Ursachen und seine Wirkungen*“, jenž byla napsána po Bauerově útěku do Bratislavy dne 19. února 1934 a následně vydána v pražském nakladatelství německé sociální demokracie (DSAP). Brožuru věnoval „*památce padlých a podle náhlého práva popravených hrdinů Ochranného svazu republikánského*“.¹⁴⁷ Dále je to potom též i popis událostí od Julia Deutsche s názvem „*Občanská válka v Rakousku*“. Obě dvě díla mají charakter obhajoby politiky rakouské sociální demokracie pod jejich vedením nejen v době před únorovými boji, ale též i v celém období rakouské republiky.

Informaci o vydání poskytly noviny Arbeiter Zeitung 4. března, přičemž cena byla stanovena na 3 Kč a šlo ji objednat přes sekretariáty v Praze¹⁴⁸ nebo v Brně.¹⁴⁹ Spis následně přeložil parlamentní novinář deníku Právo lidu a pozdější osobní sekretář předsedy Senátu Františka Soukupa, Josef Falta. V generální komisi ho mělo Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství a výtěžek z prodeje měl být věnován „*obětem rakouského boje za svobodu*“.¹⁵⁰

Otto Bauer velmi kritizoval neúčastníci se železničáře, kteří byli pro generální stávkou považováni za klíčové, poněvadž mohli železnici hned vyřadit z provozu. Uvedl, že zastavení práce na dráze bylo vždy signálem k boji pro dělníky a železničáře z důvodu neúčastenství obvinil, že se stali „*ustrášenými, malomyslnými*“. Kritika se také snesla na další dělníky, zejména tiskaře, kteří se generální stávkou neúčastnili z důvodu strachu ze ztráty zaměstnání. Bauer konstatuje, že později poznají „*s hrůzou, jak vítězná reakce bude zacházeti s proletáři, o nichž se přesvědčila, že v dějinné chvíli nejsou schopni boje*“.¹⁵¹

Velitel Schutzbundu Julius Deutsch též napsal pojednání o zániku rakouské demokracie, zejména ale o rakouských bojích. Jeho spis do češtiny byl přeložen tak jako v případě spisu Otto Bauera též Josefem Faltou. V knize „*Občanská válka v Rakousku*“ je

¹⁴⁷ BAUER, Otto. c.d., s. 1.

¹⁴⁸ na adrese Praha 12, Slezská 13.

¹⁴⁹ na adrese Brno, Francouzská ulice 24 – 26.

¹⁵⁰ tamtéž, s. 2.

¹⁵¹ BAUER Otto, c.d., s.19.

nejdříve nastíněno, kdo vlastně proti komu bojoval. Sociální demokraté dle něho bránili demokracii a velmi se v tomto díle ohrazuje proti označování sociálních demokratů za bolševiky. Což se týče 15. července roku 1927 tak velmi vyzdvihl snažení o zkrocení demonstrujících. Poukazuje také na to, že vina za dění v tomto dni se kladla zastřeleným dělníkům a nikoliv střílejícím policistům. Co se týče Christliche Sozialpartei, oceňuje osoby zemské hejtmany Reithera (Dolní Rakousko), Schlegela (Horní Rakousko) a Rehrla (Salzburg) pro jejich demokratické smýšlení, nicméně ale v klíčových dnech roku 1934 měli selhat a zachovali se nesprávně. Landbund se potácel mezi fašismem a demokracií. Členové Heimwehru dle něho byli „*obmezení šosáci z alpských malých měst a městyšů*“, navíc „*nikdo z nich jakživ nespatriil ani jediné řádky od Karla Marxe*“.¹⁵² Toto uskupení mělo být podporováno důstojníky bývalé armády Rakouska – Uherska a dosahovat na štědré příspěvky. Pokud Heimwehr bojoval za nezávislost Rakouska, rakouští nacisté bojovali za jeho připojení k Německu, přičemž ale obě strany měly útočit na práva pracujících.

Spolkový kancléř Dolfuss měl být nedoslýchavý, silně nervozní a prolhaný trpaslíček, zákeřný člověk a mistr špinavých intrik, na kterého bylo vymyšleno mnoho vtipů. Ač byl dle svých slov demokrat tak mu toto smýšlení nebránilo nabídnout vládní místa členům Heimwehru. Přesto ale mu Deutsch připisuje jisté momenty, kdy se sociální demokracií přesto chtěl dohodnout. Ty mu ale vždy pokazil příslušník Heimwehru Emil Fey, jenž se proměnil z chudého zadluženého penzisty v někoho, kdo má nyní velmi pohodlné bydlení se služebnictvem.¹⁵³

Další velmi významný člen Heimwehru, kníže Ernst Rüdiger Starhemberg, by zase nejraději viděl na rakouském trůnu ne Habsburky, ale rovnou svůj vlastní rod. O prezidentovi Wilhelmu Miklasovi řekl, že „*je to pobožnůstkář, který má plná ústa slova božího ale přece se nehanbí dělati Dollfusově vládě zeď, aby mohla nestydatě porušovati ústavu*“.¹⁵⁴

Deutsch také poukazuje na tu skutečnost, že ač Rakousko mělo mít dle mírové smlouvy ze St. Germain pouze 30 000 vojáků z povolání tak tento počet byl fakticky překročen, poněvadž s policií a četnictvem tento stav činil 43 000 ozbrojenců a s pravicovými ozbrojenými formacemi 58 000 až 60 000 mužů.

Heimwehr při svém vzniku v roce 1919 si obstaral svou výzbroj během plenění vojenských skladů, při kterém nebylo aktivním jedincům v tomto počínání bráněno. Schutzbund naproti tomu vznikl až v roce 1923 jako obranná odpověď. Měl mírně pod 80 000 příslušníků, ale tato počtová převaha nebyla během únorových bojů znát, poněvadž se někde

¹⁵² DEUTSCH, Julius. c.d., s. 6.

¹⁵³ tamtéž, s. 8 – 10.

¹⁵⁴ tamtéž, s. 11.

tato ozbrojená formace do bojů ani nezapojila.¹⁵⁵

Velmi rozhořčeně Deutsch píše o tom, že do konce roku 1933 bylo vydáno celkem 300 nouzových opatření pomocí válečného zmocňovacího zákona, který měl sloužit zejména pro hospodářskou oblast.¹⁵⁶

Před vyličením únorových bojů zmiňuje také ostrý nápor, který učinil Heimwehr na vládu. Koncem ledna vyhlásil mobilizaci za účelem potlačení chystaného povstání rakouských nacionálních socialistů. Po vkročení do Innsbrucku ale po tomto záměru nebylo ani paměti a začaly být kladeny požadavky na vytvoření nové autoritativní vlády, která měla být pětičlenná a Heimwehr měl obsadit dvě místa v tomto orgánu. Nezapomnělo se ani na zákaz *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreich*. Na tomto základě svolal spolkový kancléř Dollfuss konferenci zemských hejtmanů o požadavcích Heimwehru. Jednání neskončilo kompromisem, ale de facto přijetím heimwehrských požadavků. Republikánský ochranný svaz, který po svém úředním rozpouštění používal jméno „Pořadatelský sbor“ přišel záhy na to o své dvě velmi vysoce postavené činovníky. Byl zatčen jejich major Alexandr Eifler a též setník Rudolf Löw.¹⁵⁷

Na četné výtky, že Schutzbund nebyl ofenzivní, odpovídá Deutsch tím, že ofenzivy přeci jen učiněny byly, byť byly slabá a síla bojujících se projevila až v defenzivě tak jako během povstání pařížské Komuny.¹⁵⁸

Deutsch dává také na vědomost zradu velitele Schutzbundu, městského učitele Eduarda Korbela. Již dříve byl podezřelý a to pro zpronevěru, poněvadž za svěřené peníze nekoupil vojenský materiál. Byl velitelem v části Západ, pod který spadaly vídeňské okresy VI (Mariahilf), VII (Josefstadt), XIII (Hietzing), XIV (Penzing), XV (Rudolfsheim – Fünfhaus) a XVI (Ottakring). Tyto okresy na výjimku Ottakringu vyřazeny z boje. Korbel byl 11. února zatčen, ale záhy byl hned propuštěn. Následně měl vydat prohlášení ke složení zbraní.¹⁵⁹

5.2.Komunistická argumentace

Čeští komunisté si v roce 1934 dali záležet na vykreslení rakouských poměrů, jenž vedly od demokracie až k ustavení stavovského státu a hlavně na poukázání zbabělosti a možná i vědomé nerozhodnosti a nečinnosti vůdců rakouské sociální demokracie. Za tímto

¹⁵⁵ tamtéž, s. 13.

¹⁵⁶ tamtéž, s. 16.

¹⁵⁷ tamtéž s. 19 – 20.

¹⁵⁸ tamtéž s. 15.

¹⁵⁹ tamtéž s. 49 – 50.

účelem byly i přeloženy a vytištěny brožury, které onu zbabělost rakouské sociální demokracie mělo dokumentovat.

První článek v brožuře vydané senátorem za KSČ Františkem Nedvědem s názvem „*Únorové povstání rakouského dělnictva*“¹⁶⁰ napsal sovětský novinář litevského původu Vilgelm Knorin, kde kritizuje sociálně demokratickou stranu za udušení revoluce rakouského proletariátu v roce 1918 a připomíná také kupodivu rok 1929 a nikoliv červenec 1927, kdy se měla strana chopit zbraní a vydat příkaz k boji. Kritizuje zde půdu legality, po níž se socialisté vždy chtěli pohybovat a to i v době závěrečného tlaku „*buržoazie*“. Tak jako i jinde v komunistických interpretacích událostí poukazuje na rozhodnutí vedení sociální demokracie vyhlásit generální stávku, které ovšem prošlo jen o jediný hlas. Rakouští dělníci v únorových bojích dle něho nebojovaly za udržení parlamentní demokracie, „*dollfusovské ústavy*“, ale rovnou chtěli ustavit na území Rakouska sovětskou moc.¹⁶¹ Dle něho to byl konečný boj kapitalismu a socialismu. Vítězství bylo samozřejmě možné jen pod silnou komunistickou stranou, která by svojí centralizací vedení stávky a celkového odporu dostaly masy pod své vedení. Výtky se také snáší na defenzivu bojujících.

Terčem je také čelní představitel Druhé internacionály Émile Vantervelde. Knorin si zde bere na přetřes Vanderveldův výrok o tom, že bojující sociální demokraté již předem věděli o své prohře a že tento odpor dokazuje „*neudržitelnost romantické ideje o dobytí moci povstáním*“¹⁶² a označuje ho za „*hanebný pokus ospravedlniti kapitulantskou politiku a taktiku sociální demokracie pro proletariát tak osudnou.*“

V druhém Knorinovu článku s názvem „*Únorové povstání rakouského dělnictva*“, podle něhož je pojmenována i celá brožura označuje Knorin za hlavní chybu nezapojení více dělníků ze závodů a nezaměstnaných do bojů, ač by třeba i bojovat chtěli. Ač prý „*byly dány všechny objektivní podmínky úspěchu*“, přesto scházelo cílevědomé vedení. Komunistická strana se tohoto úkolu nemohla chopit z toho důvodu, že byla početně slabá pro vedení takové rozsáhlé akce.

Proletariát dle něho bojoval celkem čtyřikrát. V listopadu 1918 úspěšně, ač vítězství bylo velmi lehké. V červnu 1919 měl nařídít sociálnědemokratický ministr vnitra Eldersch povstání utopit v krvi. V červenci 1927 měla *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs* podobné vystoupení též zmařit. V únoru 1934 strana prohrála boj, který její vůdcové „*nechtěli, neřídili, který sabotovali a který zradili*“.

¹⁶⁰ NEDVĚD, František (ed.): *Únorové povstání rakouského dělnictva*, nákladem sen. Ant. Nedvěda, Tiskem Jaroslava Hoffmanna v Karlíně, Královská tř. č. 13., 125 str.

¹⁶¹ KNORIN, Wilhelm, *Začáteční srážky druhého kola revolucí*, in: *Únorové povstání rakouského dělnictva*, s. 15.

¹⁶² KNORIN Wilhelm, c.d., s.18.

Knorin tvrdí, že únorové události se ze strany vlády připravovaly jedenáct měsíců dopředu. Začátek byl v březnu 1933, když Dollfuss odstranil parlament a rozpustil *Republikanischer Schutzbund* a díky nouzovým opatřením ještě z doby trvání války zřídil stavovský stát jakožto fašistickou diktaturu po vzoru Mussoliniho Itálie. Tehdy prý protistrana měla ještě všechny trumfy. Aparát začínají autoritativní vlády prý ještě nebyl plně vybudován, heimwehři byli slabí a nejednotní a pracovníci veřejných podniků, železničáři, zaměstnanci pošt pevně semknuti za odborovými předáky. Pokud by prý sociální demokraté splnili jen onu polovinu usnesení jejich posledního sjezdu a skutečně demokracii bránili tak by boj bezesporu skončil porážkou fašistů. Místo toho se strana „papírovými protesty“ odvolávala k ústavnímu soudu, který byl posléze vládou smeten, vzpomínala přísahy spolkového prezidenta a dokonce vládu upozorňovala, aby měla na paměti poslední papežskou encykliku, dle níž by podle vůdců sociální demokracie měla mít jejich strana ve státě své místo, byť by se jednalo již o stát stavovský.

Pro ně byl Dollfuss „menší zlo“. Sociální demokraté dle spolkového kancléře měli být oporou francouzsko – české zahraniční politiky a on sám se měl dokonce zavázat, že stranu nerozpustí. Desátého února ale tak učinil a do vedením Vídně pověřil nově jmenovaného vládního komisaře a současně ministra vlády Schmitze.¹⁶³

Po této události měla strana dle „měšřáckého tisku“ vyhlásit generální stávkou většinou jednoho hlasu. Otto Bauer ale měl v rozhovoru pro „*News Chronicle*“ prohlásit (a to měl později potvrdit i Julius Deutsch), že nic takového usneseno nebylo. Stávka tak nakonec měla proběhnout zcela spontánně. Jen komunistická strana měla v zvláštním vydání Rote Fahne z 10. února učinit opak. Sociální demokracie měla jen manévrovat hrozbou generální stávky a ozbrojením Schutzbundu, doufaje přitom v zahraniční zásah ze stran Francie ve věci zachování jejich strany.

Několik členů stranického vedení mělo přejít přímo k fašistům (Korutany, Tyrolsko, Vorarlberg). Kritika se také snesla na odborové předáky za jejich nečinnost. Během energického úsilí vlády nacházet zbraně přišla řada i na linecké sídlo SDAP v hotelu Schiff. Pro neústupnost osazenstva zde propukly boje a jiskra brzy přeskočila i do samotné Vídně.

Na Bauerovu brožuru, která dle jeho názoru byla dokonce obžalobou samotné rakouské demokracie, reagoval svým článkem i sovětskou mocí „omilostněný“ Karl Radek. Jako první příklad hned uvádí, že si Bauer stěžuje na nevděčnost rakouské buržoazie za umírnění nálad rakouského obyvatelstva po rozpadu monarchie.¹⁶⁴ Pozastavuje se nad jeho

¹⁶³ Stalo se tak ale až o dva dny později.

¹⁶⁴ RADEK, Karl. Otto Bauer píše obžalobu proti rakouské sociální demokracii, in: Únorové povstání

nabídkami o vzájemném odzbrojení Schutzbundu a Heimwehru, protože dle Radka byli Heimwehři slabí a i po odzbrojení by zde přeci jen byla policie a vojsko pod kontrolou vlády. Členové sociální demokracie sami chtěli boj, ale nebyli vedením připuštěni. „V průběhu 60 let

V knihovně Levé fronty vyšla brožurka sovětského spisovatele Ilji Erenburga, jenž sumarizoval únorové boje. Přeložena byla Jarmilou Novotnou, přičemž sociálně demokratická Dělnická osvěta napsala, že kritika rakouské sociální demokracie zde je „v jádře pravdivá“, nicméně že překlad „*má mnoho chyb a je zvláště na štíru s přechodníky*“.¹⁶⁵

Erenburg ve svém výkladu směřuje rovnou k únorovým bojům. Zvláště strastiplně vykresluje útek floridsdorfských bojovníků, kterých mělo být zpočátku sedmdesát, ale postupně jak bojem tak i únavou odpadávali. Vysílené měli dobýt pronásledující heimwerovci. K československým hranicím se jich dostalo čtyřicetsedm s následným okamžitým odzbrojením.¹⁶⁶ Erenburg také silně kritizuje následnou represi i vůči spolkům jako Klub dělnických fotbalistů, Dělnický šachový kroužek, Dělnická pěvecká jednota a i Svaz zahrádkářů a pěstitelů králíků.¹⁶⁷

Silný prosovětský akcent je přítomný zejména v tvrzeních, že jak Koloman Wallisch tak i Münichreiter byli členy tajné opoziční levice uvnitř sociálně demokratické strany. Floriddorfští bojovníci měli s jistým, žel však blíže neidentifikovatelným českým reportérem, jednohlasně říci, že chtějí do Sovětského svazu.¹⁶⁸ Při vedení velitele požární stanice ve Floridsdorfu Weissela na šibenici, jehož jednotka se přidala na stranu povstalců, měl říct tato poslední slova: „*Ať žije revoluce! Ať žije Sovětský svaz*“!¹⁶⁹ Tuto větu mohl říci asi stěží, poněvadž by si toho rakouské noviny podporující vládu určitě všimly a náležitě hned využily.

rakouského dělnictva, s.75.

¹⁶⁵ Dělnická osvěta, roč. 1934, s. 103.

¹⁶⁶ ERENBURG, Ilja. c.d., s. 45.

¹⁶⁷ tamtéž, s. 57.

¹⁶⁸ tamtéž, s. 54.

¹⁶⁹ tamtéž, s. 63.

6. Závěr

Vratký republikánský politický systém první rakouské republiky po několika letech skončil a lze si jen klást otázku, zda tomu vůbec mohla sociálně demokratická strana nějakým způsobem pro své výrazně levicové postoje zabránit a případně s kým. Do domácí politiky promlouvala v posledních letech také velmi výrazně politika zahraniční a to hlavně tlak z Itálie.

Po sebevyřazení rakouského parlamentu v roce 1933 nastala politická nejistota. Spolkový kancléř Dollfuss hned zrušil dvě nejextrémnější politické strany a to rakouské komunisty a nacisty. Poněvadž sociální demokraté měli k dispozici ozbrojený Schutzbund, musel být v této věci velmi opatrný.

Sociálně demokratická strana by byla stejně časem rozpuštěna, případné perzekuce zůstávají samozřejmě otázkou. Vypuknutí ozbrojených bojů bylo spontánní. Vzhledem k jejich charakteru a sledu událostí lze hovořit o rakouské občanské válce, byť jen několikadenní. Pojem povstání se pro tyto boje nehodí a slovo puč už vůbec.

Co se týče reakcí na rakouské události se československá vládní místa a i orgány Národního shromáždění veskrze omezili na zhraničně-politické rozbory a případné situační konstrukty, ale celkově situaci nijak neřešili a rakouskou emigraci zcela opomíjeli jako nějaké činitele, kteří by posléze mohli být využiti k případné změně poměrů v této zemi. Byli pro ně pouze jen političtí uprchlíci, jejichž pobyt byl ale legalizován a až do podzimu 1936 jim bylo tolerováno pašování tiskovin do Rakouska.

Ze všech politických stran bezpochyby nejvíce pomáhala česká a německá sociální demokracie. Komunisté pomáhali též, ale jako strana se skromnějšími finančními prostředky také méně a spíše ještě za velmi zjištěným účelem získání rakouských emigrantů, nejlépe bojujících schutzbündlerů na svoji stranu. Ač dřívější ideologicky poznamenané práce je charakterizují jako ty, kteří pomáhali nejvíce a byli nejvíce od státních orgánů utiskováni, skutečnost je po zkoumání archivních pramenů zcela jiná. Komunisté se zde jeví spíše schválně problémy dělající menšina. Údajné přiklonění se rakouských schutzbündlerů ke komunismu a odsouzení svých bývalých sociálně demokratických vůdců lze spíše charakterizovat mnohdy jako snahu dostat se do Sovětského svazu a najít tak novou životní perspektivu. Účinek byl tím vyšší, že žádná jiná se ostatně moc nenabízela.

Činnost Zahraniční kanceláře rakouských sociálních demokratů byla i přes původní velké plány postupně tlumena, až došlo k jejímu ukončení zejména kvůli zahraničně politické situaci Československa.

Československo plnilo roli přechodného útočiště. Další, byť i třeba apolitické působení uprchlých Rakušanů zde bylo takřka nemyslitelné, poněvadž tato země prožívala nejtěžší periodu hospodářské krize, jenž v Československu nejvíce vyvrcholila o rok dříve. Ti, kteří neodjeli do Sovětského svazu, se poté buď vrátili nebo odcestovali Francie, případně do severovýchodních zemí.

Československou republiku můžeme vskutku považovat za jakýsi žel ale jediný klon západních demokracií ve střední a východní Evropě, jenž ovšem začal být obkličován a posléze i bezprostředně ohrožován polodemokratiemi-polodiktaturami nebo tzv. „diktaturami v rukavičkách“ a nacistickým Německem. Potřebou nedráždit sousedy vedla k nepřímému nátlaku na utlumení činnosti emigrantských skupin a také k restriktivnější politice k nově přichozím uprchlíkům, jenž do Československa utekli v předzvěsti obsazení Rakouska Německem nebo krátce po něm.

Příběh rakouské emigrace v Československu je zajímavý nejen okolnostmi, za kterých musely utéci, ale také tím, jak se se samotnou emigrací vyrovnávaly a jaké hledaly své další cesty a to ať už v pokračujícím politickém boji nebo jen v prostém zajištění základní existence. Někteří odjeli bojovat do občanské války ve Španělsku, někteří odjeli do Sovětského svazu, kde ale mnohé posléze čekalo zklamání a mnozí byli v pozdějších letech souzeni pro špionáž a popravováni, ač byli dříve vyzdvihováni pro své uvědomění a příkladné hrdinství během rakouských ozbrojených střetů. Jejich příběhy jsou leckdy velmi dobrodružné, ale přesto jaksí příznačné pro dějiny 20. století a zejména pro několik posledních let meziválečné doby v Evropě, charakteristických svojí nestabilitou a zánikem demokracií a jejich přeměnou na zcela autoritativní nebo poloautoritativní režimy.

Největší přínos této práce pokládám revizi získaných poznatků z archivních pramenů, které byly v dřívějších dobách neúplně interpretovány. Dále je to potom náhled představitelů politických stran v zahraničních výborech Poslanecké sněmovny a Senátu a v následném vystoupení ministra zahraniční Edvarda Beneše, který následně charakterizoval celý směr československé politiky k rakouským bojům, k nově vzniklé vnitropolitické situaci v Rakousku a i poté následně k emigrantům na území Československé republiky.

Co se týče budoucího bádání, je zde prostor zejména po zpřístupnění materiálů o činnosti Společnosti pro podporu rakouských a německých uprchlíků, které by blíže pomohly nastínit každodenní fungování péče o uprchlíky v jednotlivých táborech této menší organizace na podporu emigrantů. Dále je to potom podrobnější zkoumání pobytu rakouských uprchlíků v okolí Prahy, kde nicméně značně menší rakouských uprchlíků, kteří utekli do Československa.

Literatura

Tisk

Národní osvobození

Národní politika

Právo lidu: časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků [mikrodokument].

Kukleny u Hradce Králové: Ladislav Pavel, 1893-1948. ISSN 0862-5913.

Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 1920-1995. ISSN 0032-6569.

Rudý večerník

Archivní prameny

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Moravský zemský archiv (MZA), fond B40 – Policejní ředitelství v Brně

Odborná literatura

ANDICS, Hellmut. *Der Staat, den keiner wollte: Österreich von der Gründung der Republik bis zur Moskauer Deklaration*. 3., bearb. und erweit. Ausg. Wien: W. Goldmann, 1984. 362 s. Österreich 1804-1975; Bd. 3. Austriaca; 980. ISBN 3-442-26705-6.

BERCHTOLD, Klaus. *Verfassungsgeschichte der Republik Österreich*. Wien: Springer, 1998. ISBN 3211831886.

ČAPKOVÁ, Kateřina a FRANKL, Michal. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. 421 s. ISBN 978-80-7185-840-9.

ČEREŠŇÁK Bedřich, *Boj rakouského proletariátu v únoru 1934 a jeho ohlas v dělnickém hnutí v českých zemích (Podpora bojovníků z barikád na Moravě)*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis C 21- 22, 1975, s. 53 – 66.*

EXENBERGER, Herbert – ROTH Stepan, *Rakouská sociální demokracie v československém exilu – Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů v Brně v letech 1934 – 1938*, In: KARNER Stephan, STEHLÍK Michal (eds.), *Česko. Rakousko. Rozdělení, odloučení, spojení*, *Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy 2009, Schallaburg*

Kulturbetriebsges 2009, s. 82-87.

FRANKL, Michal; Azyl nebo dočasné útočiště? Proměny československé uprchlické politiky, 1933 – 1938. In: Exil v Praze a Československu 1918 – 1938, Praha: Pražská edice 2005, s. 56–61.

JEŘÁBEK, Martin. *Konec demokracie v Rakousku, 1932-1938: politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. 255 s. Bod.ISBN 80-86569-51-9.

KAUFMANN, Fritz; Sozialdemokratie in Österreich: Idee und Geschichte einer Partei von 1889 bis zur Gegenwart, Wien, Munchen, Amalthea – Verlag 1978, 598 S.

KRAFT, David. Exil z Rakouska a vztahy k Československu 1934 – 1945 1. vyd. Praha: Pražská edice, 2009, 216 s. ISBN 978-80-86239-19-4.

KYKAL, Inez - Karl R. STADLER. *Richard Bernaschek: Odyssee eines Rebellen*. Wien: Europaverlag, 1976. ISBN 320350572X.

MACHÁT, Antonín. *Naši ve Vídni*. Praha: Práce, 1946. 417-[iii] s.

PETRITSCH Wolfgang: Bruno Kreisky, Residenz; Auflage: 6, s. 424. ISBN 978-3701731893.

POLÁČKOVÁ, Zuzana. Politická emigrácia z Rakúska do ČSR roku 1934 a transporty do ZSSR, in: Historický časopis, 40, 5, 1992, s. 565 – 578.

REISBERG, Arnold. *Februar 1934: Hintergründe und Folgen*. Wien: Globus, ©1974. xiv, 255 s., [14] s. obr. příl. ISBN 3-85364-008-7.

SOUKUP František Alois. *Česká menšina v Rakousku: přehled vývoje české menšiny na území dnešní republiky Rakouské, zvláště ve Vídni*. V Praze: vydáno péčí Národní rady československé v Praze, 1928.

STADLER Karl R.: Opfer verlorenen Zeiten Geschichte der Schutzbund-Emigration 1934.

ÚNAROVÁ, Jitka: Rakouští revoluční bojovníci v Brně roku 1934, in: Brno v minulosti a dnes, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna 6, Brno 1964, str. 39 – 56.

VEBER, Václav et al. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a rev. vyd. [i.e. 2. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 734 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-634-6.

VOLDÁN Vladimír. Pomoc KSČ rakouskému proletariátu v roce 1934 in: Sborník Matice moravské, r. 81, 1962, s. 52 – 72.

WALTERSKIRCHEN, Gudula. Engelbert Dollfuss: Arbeitermörder oder Heldenkanzler. Wien: Molden, c2004. ISBN 3-85485-112-X.

Paměti a politicky zaměřená publicistika

BAUER, Otto: Der Aufstand der österreichischer Arbeiter, Seine Ursachen und seine Wirkungen, Verlag der Deutschen sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, Prag XII, Fochová tř. 62, 31 str.

DEUTSCH, Julius. *Občanská válka v Rakousku: vyličení od spolubojovníků a očitých svědků*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený), 1934. 84 s., [16] s. obr. příl.

ÈRENBURG, Il'ja Grigor'jevič. *Občanská válka v Rakousku*. Praha: Knihovna Levé fronty, 1934. 62 - [I] s. Knihovna Levé fronty; [Sv. 20].

NEDVĚD, František (ed.): Únorové povstání rakouského dělnictva, nákladem sen. Ant. Nedvěda, Tiskem Jaroslava Hoffmanna v Karlíně, Královská tř. č. 13., 125 str.

Protokol VI. sjezdu československé sociálně – demokratické strany dělnické v Rakousku, Vídeň 1931, 62 s.

Elektronické zdroje

Stenografické protokoly jednání Národního shromáždění Republiky československé - <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>

Arbeitung – Zeitung, in: Österreichische Bildarchiv - <http://www.bildarchivaustria.at/>

Neue Freie Presse, in: Österreichische Bildarchiv - <http://www.bildarchivaustria.at/>

Dokumentationsarchiv des österreichisches Widerstandes - <http://www.doew.at>

